

**POSITIIVINEN VUOROVAIKUTUS
KÄYTÖSHÄIRIÖDIAGNOOSIN SAANEIDEN LASTEN
PERHETERAPIASSA**

Aino-Maija Kuusela & Sanna Lemponen

Pro Gradu -tutkielma

Psykologian laitos

Jyväskylän yliopisto

Elokuu 2019

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Psykologian laitos

KUUSELA, AINO-MAIJA & LEMPONEN, SANNA: Positiivinen vuorovaikutus
käytöshäiriödiagnoosin saaneiden lasten perheterapiassa

Pro gradu -tutkielma, 40 s., 1 liites.

Ohjaaja: Aarno Laitila

Psykologia

Elokuu 2019

Uhmakkuus- ja käytöshäiriödiagnoosin saaneiden lasten vuorovaikutussuhteita leimaa usein kielteisyys, mikä ylläpitää häiriökäyttäytymistä ja lapsen negatiivista kuvaa itsestään. Perheterapiassa näiden häiriöiden hoidossa keskitytäänkin perheen vuorovaikutuksen voimavarojen vahvistamiseen sekä vanhemman ja lapsen välisen lämpimän ja positiivisen vuorovaikutuksen lisäämiseen. Vaikka myönteinen vuorovaikutus on tunnustettu tärkeäksi osaksi hyvää vanhemmuutta ja terapian hoidollisuutta, positiivista vuorovaikutusta ei ole aikaisemmin tutkittu tai pyritty määrittämään mikroanalyttisesti. Tässä tutkimuksessa tarkastelemme ensimmäistä kertaa positiivista vuorovaikutusta käytöshäiriödiagnoosin saaneiden lasten perheterapiassa multimodaalisen keskusteluanalyysin avulla. Lisäksi tarkastelemme terapeuttien roolia positiivisen vuorovaikutuksen rakentamisessa. Tutkimuksen aineisto koostuu kahden perheen kotona toteutetuista perheterapiaistuntojen videotallenteista.

Havaitsimme, että positiivinen vuorovaikutus rakentuu erilaisten nonverbaalisten ja verbaalisten positiivisten vuorovaikutusaloitteiden ja vastausten kautta jaetuiksi hetkiksi. Tarkastelemiemme perheiden terapiaistuntojen positiivinen vuorovaikutus erosi toisistaan aloitteiden ja vastausten suhteen. Toisessa perheessä perheenjäsenet osallistuivat enemmän positiivisten vuorovaikutusaloitteiden ja vastausten tekemiseen, jolloin perheen istunnoissa muodostui enemmän jaettuja positiivisia vuorovaikutushetkiä perheenjäsenten ja terapeuttien välille. Myös terapeuttien rooli oli erilainen näiden kahden perheen istunnoissa. Perheessä, jossa positiivisia vuorovaikutusaloitteita ilmeni vähemmän, terapeutit ottivat aktiivisemmän roolin positiivisen vuorovaikutuksen rakentamisessa ja ylläpitämisessä. Huumori näyttäytyi toisessa perheessä merkittävänä terapeutin systeemin jakamana positiivisen vuorovaikutuksen keinona, joka saattoi edistää perheen lasten osallisuutta perheterapian vuorovaikutukseen. Tämä tutkimus avaa positiivisen vuorovaikutuksen käsitettä ja tuo lisätietoa käytännön vuorovaikutusteeoista, joiden avulla positiivista vuorovaikutusta voidaan rakentaa ja lisätä perheterapiassa.

Avainsanat: perheterapia, käytöshäiriö, positiivinen vuorovaikutus, terapeutin rooli, vanhempi-lapsivuorovaikutus, vanhemmuus

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Uhmakkuus- ja käytöshäiriö	2
1.2. Perheterapia	3
1.3. Vanhemmuus ja vuorovaikutus	5
1.4. Terapeuttien rooli perheterapian vuorovaikutuksessa	7
1.5. Tutkimusongelma- ja kysymykset	9
2. AINEISTO JA MENETELMÄT	10
2.1. Aineisto ja osallistujat	10
2.2. Multimodaalinen keskustelunanalyysi tutkimusmenetelmänä	11
2.3. Analyysin eteneminen	12
3. TULOKSET	14
3.1. Positiivisen vuorovaikutuksen rakentuminen	15
3.1.1. Verbaaliset positiivisen vuorovaikutuksen keinot	15
3.1.2. Nonverbaaliset positiivisen vuorovaikutuksen keinot	19
3.1.3. Aloitteet ja vastaukset	22
3.2. Terapeuttien rooli positiivisen vuorovaikutuksen rakentamisessa	25
4. POHDINTA	31
4.1. Tutkimuksen laadun arviointi	35
LÄHTEET	38
LIITTEET	40

1. JOHDANTO

Mielenterveyttä on tutkimuksessa lähestytty perinteisesti ongelma- tai sairauslähtöisesti sen sijaan, että olisi tutkittu terveyttä ja selviytymistä edistäviä tekijöitä, kuten voimavaroja ja resilienssiä (esim. Poijula, 2018). Esimerkiksi positiiviset määritteet on jätetty usein täsmentämättä tai on määritelty jonkin kielteisen tekijän puuttumisen avulla (Pojula, 2018). Viime vuosikymmeninä positiivinen psykologia ja hyvinvointia edistävät tekijät ovat kuitenkin saaneet jalansijaa sekä tutkimuksessa että kliinisessä työssä, joskin sairauslähtöisyydellä on edelleen hallitseva asema (Pojula, 2018). Perheterapian teorioissa ja käytännöissä on aina ollut nähtävissä pyrkimys positiivisempaan, voimavarakeskeiseen ja ei-patologisoivaan näkökulmaan perheestä ja oireilusta (esim. Goldenberg & Goldenberg, 2013; Walsh, 1996). Perheterapiatutkimuksessa kiinnitetäänkin huomiota perheen voimavaroihin ja perhettä suojaaviin tekijöihin, sillä on havaittu, että oireilusta tai ongelmista huolimatta perheissä on aina myös rakentavia ja positiivisia vuorovaikutussuhteita ja prosesseja (Walsh, 1996).

Käytöshäiriöt ovat yksi yleisimmistä syistä lasten psykiatriselle hoidolle, ja niiden hoito on usein haastavaa (Aronen & Lindberg, 2016). Lapsen toistuva huono käytös saa vanhemman suhtautumaan ongelmallisesti käyttäytyvään lapseen negatiivisesti, mikä saattaa olla yksi keskeinen ylläpitävä tekijä huonon käytöksen jatkumisessa (Leiman, 2008). Psykososiaalisilla interventioilla, kuten perheterapialla, on kuitenkin tutkitusti hyvä hoitoennuste käytöshäiriöille (Vuori, Tuulio-Henriksson, Nissinen, & Autti-Rämö, 2015). Perheterapiassa pyritään tällöin edistämään hyvää vuorovaikutusta lapsen ja vanhempien välillä sekä vahvistamaan perheen voimavaroja (Aaltonen, 2006). Vanhemman tapa olla vuorovaikutuksessa onkin oleellinen osa vanhemmuutta ja vaikuttaa lapsen kasvuun ja kehitykseen. Aikaisempien tutkimusten perusteella tiedetään paljon lapsen kasvua tukevasta vanhemmuudesta ja vuorovaikutuksesta, mutta käytännön tason vuorovaikutustutkimusta tarvitaan lisää.

Tässä tutkimuksessa tarkastelemme positiivisen vuorovaikutuksen rakentumista ja terapeuttien roolia sen rakentamisessa käytöshäiriödiagnoosin saaneiden lasten perheterapiassa. Vaikka positiivinen vuorovaikutus on tunnistettu aiemmissä tutkimuksissa merkityksellisenä tekijänä käytösongelmien hoidossa ja ennaltaehkäisyssä, käsitettä ei ole aiemmissä tutkimuksissa tarkemmin määritelty. Tutkimuksessamme lähestymme positiivista vuorovaikutusta multimodaalisesti tarkastelemalla vuorovaikutusta hetki hetkeltä.

1.1. Uhmakkuus- ja käytöshäiriö

Lähes jokaisella lapsella on jossain kehityksensä vaiheessa käyttäytymisen hallintaan liittyviä pulmia, jotka selittyvät aivojen kehittymättömällä rakenteella ja toiminnalla sekä vuorovaikutuskokemusten puutteella (Aronen, 2016). Normaalissa kehityksessä lapsi oppii vähitellen hallitsemaan aggressiotaan ja käyttäytymään ikätasoisesti yhteisönsä sosiaalisten normien mukaan (Aronen, 2016). Tästä huolimatta osa lapsista ei onnistu tässä yhteisön normeihin sosiaalistumisessa, vaan jatkavat ikätasosta poikkeavaa aggressiivista ja sääntöjä rikkovaa käyttäytymistä (Buitelaar ym., 2012). Tällaiset käyttäytymisongelmat edeltävät usein varsinaista käytöshäiriötä (American Psychiatric Association, 2013), jonka Aronen ja Lindberg (2016) määrittelevät pitkäaikaiseksi ja laaja-alaiseksi toisten oikeuksista ja hyvinvoinnista sekä yhteisön laeista, normeista ja säännöistä piittaamattomaksi käyttäytymismalliksi, joka aiheuttaa toimintakyvyn heikkenemistä. Käytöshäiriötä voi edeltää myös lievempi uhmakkuushäiriö (ODD) (Buitelaar ym., 2012), jonka ICD-10 luokittelee myös käytöshäiriön lieväasteiseksi muodoksi (Aronen & Lindberg, 2016). Käytöshäiriöiden esiintyvyys kouluikäisillä eri tutkimusten mukaan vaihtelee 3-8 %, ja pojilla käytöshäiriöiden on todettu olevan kaksi kertaa yleisempiä kuin tytöillä (Aronen, & Lindberg, 2016). Käytösongelmat ja -häiriöt ovat yksi lasten ja nuorten yleisimmistä syistä psykiatriseen hoitoon ja niiden tiedetään ennustavan myöhempiä nuoruus- ja aikuisiän psyykkisiä häiriöitä, päihteiden käyttöä, rikollisuutta ja syrjäytymistä (Aronen & Lindberg, 2016). Käytöshäiriön ennusteeseen voidaan vaikuttaa sitä paremmin, mitä varhaisemmassa vaiheessa käytöshäiriöön puututaan (Suvisaari & Manninen, 2009).

ICD-10 tautiluokituksessa käytöshäiriöt jaetaan oireiden alkamisiän ja vaikeusasteen mukaan lievään, keskivaikeaan ja vaikea-asteiseen käytöshäiriöön sekä lapsuudessa tai nuoruudessa alkavaan käytöshäiriön alatyyppiin (Aronen & Lindberg, 2016). Lisäksi ICD-10 erottelee käytöshäiriöt oirekuvan mukaan perheensisäiseen, epäsosiaaliseen ja sosiaaliseen käytöshäiriöön (Aronen & Lindberg, 2016). Perheensisäinen käytöshäiriö rajoittuu perheensisäisiin vuorovaikutussuhteisiin perheen ulkopuolisten ihmissuhteiden ollessa normaaleja, kun taas epäsosiaalinen käytöshäiriö on yhdistelmä jatkuvaa epäsosiaalista tai hyökkäävää käyttäytymistä sekä poikkeavaa käytöstä vertaissuhteissa (Aronen & Lindberg, 2016). Perheensisäisessäkin käytöshäiriössä oireilu perheen sisällä on kuitenkin vakavaa, esimerkiksi tavaroiden rikkomista tai väkivaltaisuutta muita perheenjäseniä kohtaan (Suvisaari & Manninen, 2009). Sosiaalinen käytöshäiriö eroaa edellisistä siinä, että lapsella on riittäviä ja kestäviä ystävyyssuhteita, mutta ne rajoittuvat muihin epäsosiaalisesti käyttäytyviin lapsiin ja nuoriin (Aronen & Lindberg, 2016). Käytöshäiriödiagnoosin saaneilla lapsilla on usein päällekkäisiä diagnooseja, joista yleisin on tarkkaavuushäiriö ja toiseksi yleisin

masennusoireet (Aronen, & Lindberg, 2016). ICD-10 tautiluokitus erottaa lisäksi masennusoireisen käytöshäiriön, jossa täyttyvät sekä käytöshäiriön että masennuksen diagnostiset kriteerit.

Käytöshäiriöiden taustalla vaikuttaa useita biologisia ja ympäristötekijöitä. Biologiset tekijät liittyvät muun muassa sikiöaikaiseen kehitykseen, keskushermoston rakenteeseen ja toimintaan, sekä neurofysiologiaan ja neurokemiaan (Aronen, & Lindberg, 2016). Psykososiaalisina riskitekijöinä nähdään muun muassa eläminen erossa vanhemmista, ydinperheen hajoaminen, fyysinen, henkinen ja seksuaalinen hyväksikäyttö sekä heikko vanhemmuus, jota kuvaa ankara, kurittava ja epäjohdonmukainen kasvatustapa. (Aronen & Lindberg, 2016.) Lapsen ja vanhemman välisen negatiivisen vuorovaikutussuhteen on todettu olevan merkittävä lapsen käytösongelmia ylläpitävä ympäristötekijä (Aronen & Lindberg, 2016). Leimanin (2008) mukaan käytöshäiriödiagnoosin saaneiden lasten vuorovaikutussuhteita leimaa usein negatiivisuuden kehä. Kun lapsen on vaikea käsitellä tunteitaan, tulkita ympäristöään ja erottaa ympäristöstään kuviteltua ja todellista uhkaa, lapsi reagoi ympäristöönsä vihamielisesti tai hyökkäävästi. Ympäristön paheksuva suhtautuminen lapsen äkillisiin vihan purkauksiin taas todistaa lapselle muun maailman suhtautuvan häneen vihamielisesti.

Käytöshäiriödiagnoosin saaneiden lasten vuorovaikutussuhteissa on tyypillistä, että lapsen kielteinen käytös saa huomiota myönteisen käytöksen jäädessä huomiotta (Aronen & Lindberg, 2016). Terapiakontekstissa vanhemmat saattavat puhua lapsestaan negatiiviseen ja kritisoivaan sävyyn (O'Reilly & Parker, 2014). Vanhemman kriittinen puhe lapsesta voi saada lapsen vetäytymään terapeutisesta vuorovaikutuksesta suojakeinona itseensä kohdistuvaa kritiikkiä vastaan, jolloin terapiasta voi tulla jopa haitallista (O'Reilly & Parker, 2013). Tästä johtuen uhmakkuus- ja käytöshäiriöiden hoidossa vanhempia ohjataan kiinnittämään enemmän huomiota lapsen hyväksyttävään käytökseen huonon käyttäytymisen sijaan, sekä lisäämään lapsen ja vanhemman välistä lämmintä ja positiivista vuorovaikutusta (Aronen & Lindberg, 2016; Buitelaar ym., 2012). Ensisijaisesti uhmakkuus- ja käytöshäiriöitä hoidetaan perheeseen ja lapsen lähiverkostoon kohdistuvilla psykososiaalisilla interventioilla (Aronen & Lindberg, 2016), kuten perheterapialla.

1.2. Perheterapia

Perheterapia on yksi perheille suunnatuista psykososiaalisista interventiomuodoista, joka soveltuu uhmakkuus- ja käytöshäiriödiagnoosin saaneiden lasten hoitoon (Vuori ym., 2015). Muita psykososiaalisia perheinterventioita ovat esimerkiksi strukturoitu vanhempainohjaus sekä perheterapeuttiset hoito-ohjelmat (Vuori ym., 2015). Perheterapiassa pyritään tutkimaan,

ymmärtämään ja hoitamaan sekä perheen sisäistä vuorovaikutusta että sen yksittäisillä jäsenillä esiintyviä häiriöitä muuttamalla vuorovaikutusmalleja, jotka ylläpitävät ongelmia ja psykologista pahoinvointia, sekä vahvistamalla perheen vuorovaikutuksen myönteisiä voimavaroja (Aaltonen, 2006; Aaltonen & Piha, 2016). Perheterapiassa keskeistä on perheen ja terapeutin välinen suhde ja siinä muodostuva yhteinen kokemus, joka voidaan nähdä perheterapian prosessina (Aaltonen & Piha, 2016). Perheterapeuttinen työskentely edellyttää sellaista terapeutista suhdetta, jossa perheenjäsenet tuntevat terapeutin työskentelevän perheen hyväksi (Aaltonen & Piha, 2016).

Perheterapian taustalla ei ole yhtä yhtenäistä psykologista teoriaa, vaan se on kehittynyt ja jatkaa kehitystään vuorovaikutuksessa useiden muiden psykoterapiamuotojen kanssa (Aaltonen, 2006; Aaltonen & Piha, 2016). Perheterapian teoria on jakautunut koulukuntiin, jotka hahmottavat perheiden ongelmat eri tavoin (Goldenberg & Goldenberg, 2013). Tällaisia koulukuntia ovat esimerkiksi kognitiivis-behavioraalinen, strukturaalinen ja sosiaalis-konstruktionistinen koulukunta (Goldenberg & Goldenberg, 2013). Perheterapian kenttätyössä eri teoreettisten koulukuntien väliset rajat ovat kuitenkin hämärtyneet ja terapeutit suosivat integratiivisia tekniikoita (Goldenberg & Goldenberg, 2013). Kenttätyössä käytössä ovat esimerkiksi positiivisen vahvistamisen tekniikat, joita käytetään vanhempainohjauksen menetelmissä. Positiivisella vahvistamisella pyritään lisäämään ja ylläpitämään lapsen toivottua käyttäytymistä kiinnittämällä huomiota lapsen hyväksyttävään käyttäytymiseen negatiivisen sijaan (Brainerd & Kazdin, 2005). Vanhempainohjauksessa tavoitteena on tukea johdonmukaista vanhemmuutta, positiivisempia ja vähemmän ankaria kurinpitotapoja ja lapsen havainnointia sekä lisätä positiivisen palautteen antamista lapselle (Buitelaar ym., 2012). Vanhemmuustaitoja opettavat ohjelmat ovat tehokkaita vähentämään lapsen aggressiivista, vastustavaa ja tottelematonta käyttäytymistä (Buitelaar ym., 2012).

Perheterapian teoriaan ja käytäntöön on keskeisesti vaikuttanut systeemiteoria, jonka mukaan systeemi toimii järjestettynä kokonaisuutena, joka on suurempi kuin osiensa summa eikä systeemiä voi ymmärtää täysin tarkasteltaessa sen osia erillään (Goldenberg & Goldenberg, 2013). Toisin sanoen perheterapian näkökulmasta perheen vuorovaikutusta ei voi ymmärtää tarkasteltaessa perheenjäseniä erillään, vaan perhettä tulee tarkastella kokonaisena vuorovaikutussysteeminä. Perheterapiassa terapeutit ja perhe muodostavat yhdessä terapeuttisen systeemin, joka auttaa löytämään uusia ratkaisuja sekä muodostamaan uudenlaisia merkityksiä oireille ja ongelmille (Aaltonen & Piha, 2016). Systeemisessä ajattelussa perhe on vuorovaikutusyksikkö, jota yhdistää samasta ongelmasta tai asiasta puhuminen, jolloin terapeuttiseen systeemiin voi kuulua myös ydinperheen ulkopuolisia henkilöitä ja terapian kokoonpano voi muuttua terapian aikana (Aaltonen, 2006). Systeemiselle perheterapialle ominaista on vuorovaikutteinen näkökulma ongelmien luonteesta (Goldenberg & Goldenberg, 2013). Esimerkiksi häiriökäyttäytymisen taustalla voidaan nähdä pyrkimys perhesysteemin tasapainon

säilyttämiseen, jolloin käyttäytymistä inspiroi ensisijaisesti perhesysteemin yhteinen tavoite tai päämäärä yhtenäisyyden säilyttämiseksi (Gurman & Kniskern, 1991). Tällaista ongelman uudelleen määrittelyä kuvataan systeemissä perheterapiassa positiivisen konnotaation käsitteellä. Positiivinen konnotaatio on terapeutin työkalu ja tapa havainnollistaa ongelmallinen käyttäytyminen; lasta ei nähdä itsessään pahana, vaan käyttäytyminen on yritys hyvään, vaikka se olisi ongelmallista (Goldenberg & Goldenberg, 2013; Gurman & Kniskern, 1991)

1.3. Vanhemmuus ja vuorovaikutus

Hyvää vanhemmuutta on pyritty määrittämään tieteellisessä tutkimuksessa jo 1900-luvulta asti, minkä vuoksi aihetta on tutkittu paljon eri näkökulmista (Leinonen, 2004). Aikaisempi tutkimustieto vastaa yleisellä tasolla muun muassa siihen, millaista on lapsen normaalia kehitystä tukeva kasvatus ja vanhemmuus ja millainen on hyvä vanhempi-lapsisuhde. Yksi varhaisimmista vanhempi-lapsisuhteen teorioista on John Bowlbyn kiintymyssuhdeteoria, joka tarkastelee lapsen kykyä kiinnittyä vanhempansa sekä vanhemman sensitiivisyyttä ja responsiivisuutta vastata lapsen tarpeisiin (Sinkkonen, 2004). Bowlby (1940) näki lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutussuhteen sekä lapsen kokemuksen siitä olevan merkittävin tekijä lapsen persoonallisuuden kehittymisessä. Monet myöhemmät vanhemmuutta käsittelevät teoriat, kuten vuorovaikutus- ja vanhemmuustyylit, pohjautuvat kiintymyssuhdeteoreettiseen ajatteluun.

Lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutussuhdetta on jäsennetty muun muassa neljän erilaisen vuorovaikutustyylin kautta, jotka ovat sensitiivinen ja responsiivinen, passiivinen, kontrolloiva sekä hajanainen vuorovaikutustyyli (Tapio ym., 2010). Sensitiivistä ja responsiivista vuorovaikutustyyliä kuvaa Tapion ja kollegoiden mukaan vanhemman kyky vastavuoroiseen yhteyteen lapsen kanssa sekä lapsen tarpeiden tunnistamiseen ja niihin reagoimiseen. Vuorovaikutuksessa tämä ilmenee nonverbaalisesti vanhemman ja lapsen välisessä katsekontaktissa ja vastavuoroisessa hymyssä sekä leikissä, jossa vanhempi huomioi lapsen tekemiä aloitteita. Passiiviselle vuorovaikutustyylille ominaista on heidän mukaansa vanhemman ilmeetön ja hiljainen vuorovaikutus lapsen kanssa. Nonverbaalissa vuorovaikutuksessa tämä ilmenee katsekontaktin puutteena ja latteina tunnelmaisuuksina, leikkisyyden puuttumisena sekä puutteellisena reagoitina lapsen tekemiin aloitteisiin. Tapion ym (2010) jäsennyksessä kontrolloiva vuorovaikutus näyttää ristiriitaisesti vanhemman ja lapsen välillä, jolloin vanhempi voi ajoittain ottaa paljon voimakasta kontaktia lapseen ja toisena hetkenä unohtaa tai jättää huomiotta lapsen tarpeet. Vuorovaikutusta

kuvaa vanhemman pyrkimys ohjailta lasta. Hajanaisessa vuorovaikutustyyliissä vanhemman reagointi lapseen on vähäistä tai poissaolevaa, jolloin lapsen perustarpeet jäävät usein huomiotta. Vanhemman tunnereaktiot ja -ilmaisut voivat olla ristiriidassa lapsen kokemaan tunnetilaan nähden.

Vanhemmalle ominaista, suhteellisen pysyvää vuorovaikutustapaa ja asennetta olla lapsensa kanssa jokapäiväisessä kanssakäymisessä on kuvattu myös vanhemmuustyylin käsitteellä (käytetty myös termiä kasvatustyyli) (Aunola, 2005). Darling ja Steinberg (1993) erottavat vanhemmuustyyliä kasvatuskäytännöistä. Heidän mukaansa kasvatuskäytännöt ovat tilannekohtaisia konkreettisia tekoja, joilla vanhemmat pyrkivät vaikuttamaan lapsen käyttäytymiseen esimerkiksi sääntöjen, palkkioiden tai rangaistusten avulla. Kasvatuskäytännöillä tavoitellaan tiettyä lopputulosta, kuten lapsen koulumenestyksen parantamista. Vanhemmuustyyli sen sijaan pitää sisällään sekä kasvatuskäytännöt (konkreettiset teot), vanhemman asenteen lastaan kohtaan että nonverbaaliset vuorovaikutusteot (äänenpainot, kehonkielen, tunteenpurkaukset ym.). Vanhemmuustyyli on kokonaisvaltainen käyttäytymismalli, joka näkyy kaikissa vuorovaikutustilanteissa ja vaikuttaa lapsen ja vanhemman väliseen emotionaaliseen ilmapiiriin, jossa myös kasvatuskäytännöt ilmenevät. Kun vanhemmuustyylin luoma emotionaalinen ilmapiiri on myönteinen, lapsi on avoimempi myös vanhemman kasvatuskäytännöille (Darling & Steinberg, 1993). Vanhemmuustyyli siis osoittaa enemmänkin vanhemman asennetta lastaan kohtaan, kuin lapsen käyttäytymistä kohtaan. Myös Pulkkinen (1994) on korostanut kasvatuskäytäntöjen sijaan kannustavan, tukevan ja keskustelemaan kasvatuksen merkitystä sekä sitä, kuinka lapsi kokee perheensä kasvatusilmapiirin. Baumrind (1989) taas jaotteli vanhemmuustyyliä niiden kontrolloivuuden ja lämpimyuden mukaan auktoritatiiviseen, autoritaariseen ja sallivaan vanhemmuuteen, johon Maccoby ja Martin (1983) lisäsivät myöhemmin vielä laiminlyövän vanhemmuuden ulottuvuuden.

Hyvä ja myönteinen vanhemmuus näyttäytyy edellä kuvattujen teorioiden ja jäsenysten valossa esimerkiksi sensitiivisenä ja responsiivisena vuorovaikuksena tai auktoritatiivisena vanhemmuutena, jotka tarjoavat näkökulmia toivottuun vuorovaikutukseen lapsen ja vanhemman välillä. Hyvää vanhemmuutta ei ole kuitenkaan käsitteenä yksiselitteisesti määritelty. Lisäksi harvoissa tutkimuksissa on tarkasteltu näitä ilmiöitä yksittäisten vuorovaikutustekojen kautta. Tämä herättää pohtimaan, mitä hyvä vanhemmuus on käytännön teoissa ja millaisia vuorovaikutustekoja siihen kuuluu. Tässä tutkimuksessa lähestymme hyvän vanhemmuuden ajatusta positiivisen vuorovaikutuksen käsitteen kautta tarkastelemalla perheen vuorovaikutusta mikroanalyttisesti terapeutisissa systeemeissä.

1.4. Terapeuttien rooli perheterapian vuorovaikutuksessa

Terapeuttien roolin kannalta perhekonteksti luo erityiset haasteensa terapian toteuttamiselle. Perheterapiassa terapeutin systeemin jäsenet ovat ikänsä ja näin myös kognitiivisten ja kielellisten kykyjensä puolesta erilaisessa asemassa suhteessa toisiinsa (Lobatto, 2002), mikä vaikuttaa perheterapian vuorovaikutuksen moniäänisyyteen. Haarakankaan (2008) mukaan moniäänisyys on ehto dialogisuuden toteutumiseksi terapiassa. Dialogisuudella tarkoitetaan sellaista vuorovaikutussuhdetta henkilöiden välillä, jossa mahdollistuu uuden ymmärryksen syntyminen (Haarakangas, 2009). Tällainen parantava puhe nähdään terapeutin hoidon tavoitteena, ja se tulee mahdolliseksi, kun sekä hoitosuhde että keskustelutilanne ovat riittävän turvallisia (Haarakangas, 2008). Terapeutin vastuulla on huolehtia tilanteen turvallisuudesta, dialogin synnyttämisestä ja ylläpitämisestä sekä keskustelun hoidollisuudesta (Haarakangas, 2008). Terapeutti tällöin ohjaa keskustelun kulkua, katsoo että pysytään sovitussa aiheessa ja huolehtii, että kaikki osanottajat saavat tasavertaisesti tilaa tuoda äänensä kuuluviin. Dialogisuus näyttäytyy terapiakeskusteluissa taustalla vaikuttavana ihanteena, joka ei kuitenkaan aina sellaisenaan toteudu (Haarakangas, 2008).

Perheterapiassa dialogisuuden toteutumisen kannalta merkittävää on lasten osallisuuden huomioiminen. Tätä moniäänisyyttä ei kuitenkaan läheskään aina oteta huomioon perheterapian vuorovaikutuksessa ja toteutuksessa; lasten osallistaminen terapian vuorovaikutukseen on aina ollut yksi perheterapian haasteista (Sori, 2006). Terapeuttien tehtävänä on pohtia, miten ja milloin osallistaa lapsia perheterapian vuorovaikutukseen ja tuoda heidän ääntään kuuluviin. Stithin ja kumppaneiden (1996) tutkimuksessa lasten omia kokemuksia perheterapiaan osallistumisesta ja osallisuudesta kartoitettiin haastatteleamalla heitä. Lapset toivat ilmi halukkuuttaan osallistua istuntoihin ja terapeutin prosessiin merkityksellisellä tavalla silloin, kun eivät itse joutuneet huomion keskipisteeksi. Lapsilla oli motivaatio oppia lisää perheensä toiminnasta ja osallistua sitä koskevaan ongelmanratkaisuprosessiin. Lapset ilmaisivat myös itselleen ominaisten osallistumisen tapojen poikkeavan aikuisten tavasta osallistua terapian vuorovaikutukseen, jolloin terapeuteilla tulisi olla keinoja luoda yhteys lapsiin heidän omassa maailmassaan. Lisäksi lapset kokivat tärkeäksi, että heille kerrottiin avoimesti terapian tarkoituksesta ja menetelmistä. Stith ym. (1996) kuitenkin huomauttavat, että myös terapeutin persoonalla on merkitystä siinä, kuinka he toimivat vuorovaikutuksessa perheen kanssa. Tutkimuksessa terapeutit, jotka olivat kiinnostuneita lapsista, ilmaisivat lämpimyyttä ja olivat valmiita toimimaan lasten tasolla, onnistuivat todennäköisimmin osallistamaan lapsia terapian vuorovaikutukseen.

Lasten tasolla toimiakseen terapeuttien on otettava huomioon lasten kognitiivinen ja kielellinen kehitystaso. Lasten on usein helpompi käsitellä ongelmia ei-kielellisesti, metaforien tai leikin avulla (Freeman, Epston & Lobovits, 1997). Vaikka perheen tai lapsen ongelmat mielletään puheenaiheina vakaviksi, perheterapiassa liian vakava lähestymistapa ongelmiin voi sulkea lapset ongelmanratkaisuprosessin ulkopuolelle ja toimia ongelmia edistävänä, aikuislähtöisenä tapana toimia (Freeman ym., 1997). Freeman ja kumppanit (1997) painottavat, että lasten näkökulmasta vakavat keskustelut voivat tukahduttaa heidän äänensä ja luovuutensa sekä sellaiset erityiset kykynsä, joita he soveltavat ratkoessaan ongelmiaan. Lasten kyky ja motivaatio ratkaista ongelmia erilaisissa tilanteissa ja ottaa niistä vastuuta tulee ilmi leikillisyyden kautta, esimerkiksi vähäsanaisissa peleissä ja leikeissä, joissa lapset pääsevät vapaasti toimimaan omalla tasollaan (Freeman ym., 1997).

Salvador Minuchin on Sorille (2006) antamassaan haastattelussa kuvannut leikillisyyden käsitettä eri näkökulmista. Hänen mukaansa perheterapian vuorovaikutuksessa leikki ja leikillisuus tarkoittavat eri asioita kuin esimerkiksi lasten yksilöterapeuttisena hoitomuotona käytetty leikkiterapia, jonka tarkoituksena on käsitellä lapsen sisäisiä ääniä ja fantasioita. Minuchinin mukaan perheterapiassa leikillisuus mahdollistaa lasten osallistamisen terapian vuorovaikutukseen silloinkin, kun puhutaan ongelmasta; sen avulla lapsi saatetaan kontaktiin vanhempiensa kanssa niin, ettei leikki ole erillään perheen muusta narratiivista tai ongelmista. Tämä voi tarkoittaa konkreettista leikkiä, johon kuuluu esimerkiksi liikettä, tai lapsen ikätason mukaista tapaa puhua. Minuchinin kuvaama leikillisuus näyttäytyykin hänen tekniikassaan hyvin eri tavoin riippuen lapsen iästä; vuorovaikutuksen leikillisuus näyttää tulevan sitä kauemmas leikistä, mitä vanhemmasta lapsesta on kyse. Leikillisuus on siis terapeuttinen tekniikka, joka muodostaa ikätasosta riippumattoman yhteisen kielen perheen aikuisten, lasten ja terapeuttien välille (Freeman ym., 1997; Sori, 2006).

Perheterapian vuorovaikutuksessa terapeutit voivat käyttää leikillisyyttä vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutuksen tarkastelussa ja hoidossa (Sori, 2006). Aikuisten puhuessa lapsen kuullen tämän ongelmista lapsi asetetaan usein asemaan, jossa hänen identiteettiinsä liitetään jokin diagnoosi, tai ongelma kuvataan lapsen kannalta häpeällisten tilanteiden kautta (Freeman ym., 1997). Terapeuttisena työkaluna leikillisuus ja leikki voi toimia tapana ulkoistaa ongelma ja luoda etäisyys ongelman ja lapsen välille, jolloin ongelmasta on mahdollista puhua saattamatta lasta häpeään. Esimerkiksi uhmakkuushäiriödiagnoosin saanut lapsi voi aikuisten puheessa kuvautua uhmakkaana lapsena, joka ei tottele vanhempiaan. Leikillisempi tapa kuvata ongelmaa on esimerkiksi kuvata sitä erillisenä henkilönä tai humoristisena hahmona, "ärripurina", joka välillä hiipii lapsen mieleen. Tällainen ulkoistaminen on yksi narratiivisen terapian keskeisistä terapeuttisista työtavoista (Carr, 1998). Leikillisyyttä voidaan siis tuoda perheterapiaan paitsi konkreettisten pelien tai leikkien, myös ongelmien erilaisen kielellistämisen kautta.

1.5. Tutkimusongelma- ja kysymykset

Tämän tutkimuksen tavoitteena on tutkia, miten positiivinen vuorovaikutus rakentuu käytöshäiriödiagnoosin saaneiden lasten kotona toteutettavassa perheterapiassa. Tarkastelemme terapeuttisessa systeemissä tapahtuvaa positiivista vuorovaikutusta terapeuttien, vanhempien ja lapsen välillä multimodaalisen keskusteluanalyysin avulla. Positiivista vuorovaikutusta ei ole aiemmin tutkittu perheterapiakontekstissa mikroanalyttisesti huolimatta siitä, että perheterapian tavoitteena on erityisesti vahvistaa perheen vuorovaikutuksessa olevia myönteisiä voimavaroja (Aaltonen, 2006 Aaltonen ja Rökköläisen 1988 mukaan). Aikaisempien tutkimusten perusteella voidaan hahmottaa vanhemman vanhemmuus- ja vuorovaikutustyylin yhteyksiä lapsen kehitykseen ja hyvinvointiin (esim. Aunola, 2005). Lisäksi tiedetään, että vanhemman kielteinen suhtautuminen vaikuttaa lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutukseen negatiivisesti. Perheterapiassa terapeuttisessa systeemissä tapahtuvassa vuorovaikutuksessa terapeutit pyrkivät vaikuttamaan tähän vanhemman ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen ja vahvistamaan siinä ilmeneviä voimavaroja. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella perheiden ja terapeuttisen systeemin luomaa myönteistä vuorovaikutusta, joka tukee perheenjäsenten hyvinvointia ja lapsen normaalia kehitystä, positiivisen vuorovaikutuksen käsitteen kautta. Tämän tutkimuksen tavoitteena ei ole jaotella ja arvottaa perheiden vanhemmuutta, vaan korostaa sitä myönteistä, mitä perheen ja terapeuttisen systeemin vuorovaikutuksesta löytyy. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan lisäksi terapeuttien roolien kautta terapeuttien erityisasemaa positiivisen vuorovaikutuksen luomisessa ja ylläpitämisessä perheterapiassa.

Näiden perusteella olemme asettaneet seuraavat tutkimuskysymykset:

1. Miten positiivinen vuorovaikutus rakentuu uhmakkuus- ja käytöshäiriödiagnoosin saaneiden lasten kotona toteutettavassa perheterapiassa?
2. Mikä rooli terapeuteilla on positiivisen vuorovaikutuksen rakentamisessa uhmakkuus- ja käytöshäiriödiagnoosin saaneiden lasten kotona toteutettavassa perheterapiassa?

2. AINEISTO JA MENETELMÄT

2.1. Aineisto ja osallistujat

Tämä tutkimus on osa vuonna 2015 alkanutta Uhmakkuus- ja käytöshäiriödiagnoosin saaneiden lasten perhekeskeinen hoito ja systemaattinen potilaspalaute syrjäytymisen ehkäisyssä -tutkimusprojektia. Tutkimusprojektin tavoitteena on tutkia psykoterapian vaikuttavuutta käyttämällä perhettä osallistavia terapeuttisia työkaluja (Laitila, 2017). Tutkimusprojektin osallistujat koostuvat 6-12-vuotiaista lapsista ja heidän perheistään (N=14). Kaikilla tutkimukseen osallistuneilla lapsilla on diagnosoitu uhmakkuus- tai käytöshäiriö. Poissulkukriteerinä tutkimusprojektissa olivat lapsen vakavat somaattiset sairaudet. Projektin aineisto koostuu tutkittavien kotona ja Kuopion yliopistollisen sairaalan lastenpsykiatrian poliklinikan tiloissa toteutetuista ja kuvatuista terapiaistunnoista, taustatietolomakkeista ja potilaspalautekyselyistä. Tutkimushankkeen on arvioinut Pohjois-Savon sairaanhoitopiirin tutkimuseettinen toimikunta. Tutkimukseen osallistujat ovat saaneet ennen tutkimukseen osallistumistaan kotiin kirjeitse tutkimustiedotteen, jossa kerrotaan tarkemmin tutkimuksesta. Tutkittavilla on ollut mahdollisuus jättäytyä tutkimuksesta pois missä vaiheessa tahansa ilman, että se vaikuttaa hoidon toteutukseen. Sekä tutkimukseen osallistuneet lapset että vanhemmat ovat antaneet kirjallisen tietoisensa tutkimukseen osallistumiseksi. Tämän osatutkimuksen aikana salassapitosäännösten alaista videotallenneaineistoa on katsottu vain Jyväskylän yliopiston Psykologian laitoksen Psykoterapian opetus- ja tutkimusklinikan tiloissa.

Tähän osatutkimukseen valitsimme aineistosta kaksi lasta perheineen (perhe A ja B). Näiden kahden perheen perheensisäinen vuorovaikutus poikkesi toisistaan vuorovaikutusilmapiirin suhteen, mikä kiinnitti huomionsamme tarkastellessamme koko tutkimusprojektin aineistoa. Valitsimme tarkastelumme kohteeksi kummankin perheen kotona toteutetuista istunnoista ne istunnot, joiden sisällöt vastasivat toisiaan teemallisesti ja toiminnallisesti, ja mahdollistivat näin vertailun. Tällaisia sisällöltään samankaltaisia istuntoja oli näiden perheiden tallenteissa yhteensä neljä. Kummankin perheen ensimmäisessä istunnossa asetettiin perheen yhteisiä tavoitteita, pohdittiin tavoitteiden saavuttamisesta saatavia palkintoja sekä pelattiin lautapeliä. Ensimmäisten istuntojen lisäksi analysoimme molemmista perheistä istunnot, joissa interventiona käytettiin vahvuuskortteja.

Tutkimuksessamme otteissa käytämme perheenjäsenistä pseudonyymeja (lyhenne suluissa) tutkittavien anonymiteetin säilyttämiseksi. Perheessä A on 10-vuotias poika Miro (M), joka on saanut masennusoireisen käytöshäiriön diagnoosin. Miron perheeseen kuuluvat äiti (Ä) ja isä (I). Perheen A

istunnoissa paikalla on toisinaan myös perhetyöntekijä. Perheessä B on 13-vuotias poika Pyry (P), jolla on perheensisäisen käytöshäiriödiagnoosin lisäksi diagnosoitu ADHD. Tarkastelemissamme istunnoissa läsnä ovat isä (I), äiti (Ä) ja sisko Sonja (S). Kummankin perheen hoidossa ovat mukana samat kaksi terapeuttia (T1 ja T2), vaikka osassa istunnoista läsnä on saattanut olla vain toinen. Toinen terapeuteista on laillistettu psykoterapeutti.

2.2. Multimodaalinen keskustelunanalyysi tutkimusmenetelmänä

Keskustelunanalyysin päähuomio kohdistuu tiedon siirtämisen prosessien sijaan siihen, kuinka vuorovaikutuksen osapuolet keskinäisessä vuorovaikutuksessaan koordinoivat yhteistä toimintaansa (Lindholm, Stevanovic, & Peräkylä, 2016). Keskustelunanalyysin taustalla vaikuttaa teoria ja ymmärrys siitä, että vuorovaikutus on sosiaalinen instituutio, jossa normatiiviset odotukset määrittävät toimintojen toisiinsa liittymistä (Lindholm ym., 2016). Keskustelunanalyysi etenee aineistolähtöisesti, mikä mahdollistaa vuorovaikutuksen mikroanalyttisen tarkastelun hienovaraisimpiakin yksityiskohtia myöten (Lindholm ym., 2016). Keskustelunanalyysissä puheella ei ole erityisasemaa vuorovaikutuksessa, vaan merkityksiä luodaan kokonaisvaltaisesti hyödyntäen myös kehollisia resursseja (Haddington & Kääntä, 2011). Keskustelunanalyysissä kontekstilla on merkittävä rooli; jokainen yksittäinen vuorovaikutustoiminto saa merkityksensä paikallisesti siinä kontekstissa, jossa se tuotetaan ja jossa sitä tulkitaan (Haddington & Kääntä, 2011). Vuorovaikutus on näin aina kontekstin muokkaamaa, mutta myös muokkaa ja uusintaa kontekstia. Esimerkiksi kysymys asettaa odotuksen vastauksesta, ja toisaalta vastaus kertoo, että aiempi puheenvuoro tulkittiin kysymykseksi. Kysymys ja vastaus onkin tyypillinen esimerkki keskustelunanalyttisestä vierusparista (Peräkylä & Stevanovic, 2016). Vieruspari tarkoittaa eri keskustelijoiden esittämien peräkkäisten vuorojen kokonaisuutta, joissa ensimmäinen vuoro, etujäsen, luo odotuksen tietyn tyyppisestä vastauksesta, jälkijäsenestä (Peräkylä & Stevanovic, 2016). Etu- ja jälkijäsen eivät kuitenkaan aina seuraa suoraan toisiaan, vaan vieruspari voi laajentua esimerkiksi sen takia, että ehdotusten vastaanottaja tarvitsee lisätietoja voidakseen esittää vastauksen (Raevaara, 2016).

Multimodaalisuus on keskustelunanalyysin yleisiin ilmiöihin keskittyvä suuntaus, joka on ollut esillä keskustelunanalyttisessä tutkimuksessa alusta lähtien, mutta noussut merkittävään rooliin vasta viimeaikaisen tekniikan kehityksen myötä (Lindholm ym., 2016). Keskustelunanalyysin metodiseen viitekehykseen perustuva multimodaalinen vuorovaikutusanalyysi on sekventiaalinen analyysimenetelmä, jossa vuorovaikutuksen rakentumista tarkastellaan puheenvuoro puheenvuorolta

ja toiminto toiminnolta (Haddington & Kääntä, 2011). Vuorovaikutus nähdään metodissa intersubjektiivisena ilmiönä ja yhteistoimintana, joka rakentuu jaksoiksi (Haddington & Kääntä, 2011). Multimodaalisen vuorovaikutusanalyysin aineistona käytetään aidoista vuorovaikutustilanteista tehtyjä nauhoitteita (Haddington & Kääntä, 2011). Metodissa keskeisessä asemassa ovat tutkittavat, joiden näkökulmasta vuorovaikutuksen rakentumista pyritään esittämään ja ymmärtämään (Haddington & Kääntä, 2011). Vuorovaikutusjaksoja pyritään kuvaamaan mahdollisimman yksityiskohtaisesti, jotta niiden paikallinen rakentuminen sekä verbaalisen että nonverbaalisen viestinnän kautta tulisi näkyväksi (Haddington & Kääntä, 2011). Analyysissa keskitytään tarkastelemaan sitä, kuinka osallistujat osallistuvat vuorovaikutukseen sekä luovat välilleen yhteisymmärrystä ja yhteistoimintaa hyödyntämällä erilaisia kehollisia tai materiaalisia resursseja (Haddington & Kääntä, 2011). Vuorovaikutus nähdään siis kokonaisuutena erilaisia toimintoja, kuten katsetta, puhetta, eleitä, ilmeitä ja kehon asentoja, jotka voidaan osoittaa tietyille henkilölle tietyssä kontekstissa.

2.3. Analyysin eteneminen

Ennen aineistoon tutustumista luimme käytöshäiriön perheterapeuttista hoitoa käsittelevää tutkimuskirjallisuutta, jossa korostui pyrkimys lapsen käyttäytymisen muokkaamiseen palkintojen ja palautteen avulla. Kiinnostuimme, onko aihetta mahdollista lähestyä positiivisen näkökulman kautta, mikä mahdollistaisi keskittymisen erityisesti myönteisen huomioimiseen, onnistumisiin, voimavaroihin ja sosiaaliseen tukeen oireiden sekä tunteiden ja käyttäytymisen säätelyn ongelmien sijasta. Multimodaalisen keskusteluanalyysin periaatteiden mukaisesti lähdimme tarkastelemaan aineistoa aineistolähtöisesti. Huomiomme kiinnittyi aineistossa esiintyviin positiivisiin kuvauksiin lapsesta. Tästä lähtökohdasta käsin tarkastelimme aineistoa positiivisesta näkökulmasta. Lähdimme liikkeelle positiivisen palautteen käsitteestä, jonka ajattelimme tarkoittavan sanallista palautetta, esimerkiksi kehumista, jonka lapsi saa vanhemmiltaan tai terapeuteilta. Aineistoon tutustuessamme huomasimme kuitenkin suorien sanallisten kehujen olevan vain pieni osa istuntojen vuorovaikutusta, ja että suurin osa suorasta sanallisesta palautteesta tuli terapeuteilta. Huomasimme, että yhdessä aineistomme perheessä sanallisten kehujen määrä oli hyvin vähäinen, ja vuorovaikutusilmapiiri negatiivinen. Katsoessamme läpi aineiston muiden perheiden istuntoja, kiinnitimme huomiota toiseen perheeseen, jossa vuorovaikutusilmapiiri istuntotallenteissa oli lämmin ja myönteinen. Kehujen määrä

perheen arkisessa vuorovaikutuksessa ei kuitenkaan ollut ratkaisevasti erilainen näiden kahden perheen välillä.

Siirryimme tarkastelemaan yksityiskohtaisemmin, mikä perheiden vuorovaikutuksessa oli erilaista, ja totesimme nonverbaalisten tapahtumien olevan suuressa roolissa perheiden vuorovaikutuksen rakentumisessa. Positiiviset tapahtumat olivat hetkiä, jotka eivät välttämättä olleet suoraan kohdennettua palautetta käyttäytymisestä. Luovuimme palautteen käsitteestä ja siirsimme huomiomme positiivisiin vuorovaikutushetkiin. Tarkastellessamme perheiden vuorovaikutusta mikroanalyttisesta näkökulmasta panimme merkille, että positiivisuuden kokemus tilanteissa rakentui jaetuista hetkistä, joissa sekä vuorovaikutusaloite että sen tulkinta olivat positiivisia. Huomasimme, että erot kahden perheen välillä eivät olleet seurausta positiivisten vuorovaikutusaloitteiden puutteesta, vaan siitä, miten niihin vastattiin.

Katsoimme läpi ensin kaikki istunnot kahdesta valitsemastamme perheestä valitsemaamme kohdeilmiötä eli positiivista vuorovaikutusta etsien. Valitsimme lähempään tarkasteluun istunnot, jotka toteutettiin perheiden kotona, ja joissa paikalla olivat perheen vanhemmat ja lapset. Litteroimme näistä istunnoista ensin positiiviset vuorovaikutusaloitteet ja positiiviset vuorovaikutushetket puheenvuoro puheenvuorolta. Kolmannella katsomiskerralla tarkensimme litteraatioita koskemaan myös nonverbaalista vuorovaikutusta. Neljännellä katselukerralla erottelimme litteraatioihin väreillä, mitkä puheenvuorot ja vuorovaikutusteot tulkitsimme positiiviksi aloitteiksi, positiivisiksi vastauksiksi aloitteisiin tai positiivisen vuorovaikutuksen pysäyttäväksi vastauksiksi. Tämän jälkeen tarkastelimme, mistä positiivinen vuorovaikutus kussakin litteroidussa hetkessä rakentui listaamalla niissä käytettyjä positiivisen vuorovaikutuksen keinoja. Kirjasimme ylös, keiden välille hetket muodostuivat ja ketkä tekivät aloitteita.

Perheiden vuorovaikutuksen eroista johtuen analyysimme näiden perheiden välillä poikkesivat toisistaan. Perheessä, jossa vuorovaikutusilmapiiri oli myönteinen, positiivisia vuorovaikutusaloitteita ei usein ollut tarkoituksenmukaista erottaa positiivisista vastauksista, sillä aloitteen jälkeen vuorovaikutus eteni vastavuoroisesti puheenvuoro puheenvuorolta säilyen positiivisena. Kun positiivinen aloite tulkittiin positiiviseksi, vuorovaikutukselle muodostui positiivisen konteksti, jossa myös seuraavat puheenvuorot tuottivat ja uusinsivat tätä kontekstia. Toisessa perheessä aloitteet näyttäytyivät yrityksinä positiiviseen vuorovaikutukseen, jolloin analyysissä aloitteiden ja vastausten erottaminen väreillä oli selkeämpää. Analyysin edetessä tarkensimme litteraatioita sekä havaintojamme positiivisista vuorovaikutuskeinoista.

Positiivisen vuorovaikutuksen keinojen kautta siirryimme tarkastelemaan sitä, millaisia rooleja terapeuteilla on positiivisen vuorovaikutuksen rakentamisessa. Huomasimme, että terapeuttien käyttämällä positiivisen vuorovaikutuksen keinoilla oli tilanteissa erilaisia merkityksiä. Tarkensimme

toista tutkimuskysymyksiämme koskemaan erityisesti terapeuttien roolia positiivisen vuorovaikutuksen rakentamisessa. Kävimme aineistoa läpi tutkimalla, mitä merkityksiä terapeuttien positiiviset vuorovaikutusteot saavat eri vuorovaikutustilanteissa nimeten terapeuttien rooleja.

3. TULOKSET

Positiivinen vuorovaikutus rakentui aineistossamme sekä verbaalisten että nonverbaalisten vuorovaikutuskeinojen kautta. Verbaaliset keinot muodostuivat sanallisista vuorovaikutusteista, joita olivat positiivinen palaute, sanallinen osallistaminen, positiivisen vahvistaminen, negatiivisen puheen suodattaminen, myönteisen mallintaminen sekä huumorin käyttö. Nonverbaalisia keinoja olivat kasvojen ilmeet, kehon eleet, sijoittuminen tilassa, nauru, fyysinen kosketus, katse sekä prosodia. Vuorovaikutuksessa positiivisen vuorovaikutuksen verbaaliset ja nonverbaaliset keinot esiintyivät sekä itsenäisinä keinoina että toisiaan tukevinä ja päällekkäisinä. Positiivista vuorovaikutusta rakennettiin aineistossa positiivisten vuorovaikutusaloitteiden kautta, joihin vastaamalla vuorovaikutus muodostui joko jaetuiksi positiivisiksi vuorovaikutushetkiksi, tai jäi yksipuolisiksi aloitteiksi. Tarkastelemamme perheet erosivat huomattavasti toisistaan sekä aloitteiden ja vastausten suhteen, että sen suhteen, ketkä positiivista vuorovaikutusta rakentavat. Terapeuttien käyttämät positiivisen vuorovaikutuksen nonverbaaliset ja verbaaliset keinot erosivat perheiden välillä, jolloin myös terapeuttien rooli positiivisen vuorovaikutuksen rakentamisessa näyttäytyi perheissä erilaisena.

Käytämme otteissa värikoodausta havainnollistamaan litteroitua tekstiä. Oteissa 1-6 keltainen väri korostaa huomionkohteena olevaa vuorovaikutuskeinoa. Oteissa 7 ja 8 keltainen väri kuvaa positiivista vuorovaikutusaloitetta, vihreä positiivista vastausta aloitteeseen ja punainen positiivisen vuorovaikutuksen pysäyttävää vastausta. Oteissa 9-12 keltainen väri korostaa huomionkohteena olevia terapeuttien vuorovaikutustekoja.

3.1. Positiivisen vuorovaikutuksen rakentuminen

3.1.1. Verbaaliset positiivisen vuorovaikutuksen keinot

Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä tarkastelimme, miten positiivinen vuorovaikutus rakentuu. Aineistosta nousi esiin erilaisia sanallisia positiivisen vuorovaikutuksen keinoja. Näitä keinoja olivat positiivinen palaute, sanallinen osallistaminen, positiivisen vahvistaminen, negatiivisen puheen suodattaminen, myönteisen mallintaminen sekä huumorin käyttö. *Positiivinen palaute* näyttäytyi aineistossa suorina yksilöön tai tämän toimintaan kohdistuvina kehuina ja kiitoksena. *Osallistaminen* koostui erilaisista tavoista kutsua toista vuorovaikutukseen esimerkiksi kysymällä, rohkaisemalla ja kannustamalla. *Positiivisen vahvistaminen* tapahtui esimerkiksi muistelemalla hyviä asioita tai korostamalla myönteisiä puolia. *Negatiivisen puheen suodattaminen* näyttäytyi positiivisen vahvistamisen tavoin myönteistä korostamalla, mutta esiintyi tilanteissa, joissa edellisessä puheenvuorossa oli esitetty kritiikkiä. *Myönteisen mallintaminen* näyttäytyi aineistossa hieman eri tavoin kohdistuessaan aikuisiin ja lapsiin. Lapsiin kohdistuva myönteisen mallintaminen näyttäytyi kasvatuksellisena ohjaamisena ja tutkivana pohdintana siitä, voiko tilanteeseen löytää myönteisemmän näkökulman. Aikuisiin kohdistuessaan myönteisen mallintaminen tapahtui esimerkkinä toimimisen kautta. *Huumori* positiivisen vuorovaikutuksen keinona näyttäytyi aineistossa jaettuna ja tasavertaisena tapana tuoda leikillisyyttä vuorovaikutukseen. Sanallisesti huumori näyttäytyi esimerkiksi sanaleikkeinä tai henkilöön kohdistuvana kiusoitteluna.

Perheen A istunnoissa perheenjäsenet käyttivät vähemmän verbaalisia positiivisen vuorovaikutuksen keinoja kuin terapeutit. Terapeuteilla verbaalisen positiivisen vuorovaikutuksen keinoista korostuivat positiivinen palaute, osallistaminen, positiivisen vahvistaminen, negatiivisen puheen suodattaminen sekä myönteisen mallintaminen. Verbaalisista positiivisen vuorovaikutuksen keinoista huumori oli vähäistä perheen A istunnoissa, ja sitä ilmeni lähinnä terapeuttien keskinäisessä vuorovaikutuksessa.

Ote 1. Perheen A koti, istunto 1. (4:21-4:55) “Kehun kalastelua”

Terapeutit, Miro ja äiti istuvat ruokapöydän ääressä juomassa kahvia. Miro istuu äidin ja T1:n välissä. T2 istuu toisella puolella pöytää selin isään. Isä istuu nojatuolissa pöydän vieressä, oikea kylki ruokapöytään päin.

1 T1: ookkos sää Miro käynyt siellä isän työpaikalla ((katsoo Miroa, Miro syö keksiä ja katsoo
2 eteenpäin))
3 M: mm m?
4 T1: onks se sulla (.) tai ookkos sää semmonen (.) teekkö puusta (.) mielelläsi asioita
5 M: kyllä ((Miro syö keksiä ja katsoo sivuun, isä katsoo poikaan ja T1:stä päin))
6 T1: joo (.) onks Miro taitava? ((katsoo isää))
7 I: kyllähän sillä on sitä kädentaitoo ((isä tuijottaa eteenpäin))
8 T1: hyvää ((kääntyy katsomaan Miroa, Miro katsoo pöytää))
9 I: ja se pienempänä tykkäski tehdä mutta sillä on nyt sitte vähä vähemmälle jääny se touhu että
10 minä ((terapeutti ja isä katsovat toisiaan, Miro katsoo isään))
11 T1: joo (.) kuulitko Miro ((nojautuu Miroon päin ja katsoo häntä, Miro katsoo eteenpäin))
12 I: pelikuviot ollu koko (.) tykkäsin niinku pienempänä °Miro ku oli niin° (.) sen kanssa on
13 mukava touhuta ja kaikkee ((isä tuijottaa eteenpäin, Miro vilkaisee eteenpäin))
14 T1: [joo]
15 I: [mutta vähä ny] menny mielenkiinto siitä
16 T1: joo se on ollu vähä mutta kuulikko ku isä sano että sulla ois semmosta ollu semmosta hyvää
17 kädentaitoo ((katsoo Miroa ja alkaa selata lappuja pöydällä, Miro ottaa purkin pöydältä))
18 M: °mm m?° ((kiertää purkin kantta, katsoo purkkia))

Otteessa 1 esiintyviä verbaalisia positiivisen vuorovaikutuksen keinoja olivat osallistaminen kysymällä, positiivinen palaute, positiivisen vahvistaminen hyvää muistelemalla sekä negatiivisen puheen suodattaminen. T1 osallisti Miroa (rivit 1 ja 4) keskusteluun kysymällä, onko tämä käynyt isänsä työpaikalla ja pitääkö tämä puukäsitöiden tekemisestä, johon Miro vastasi myöntävästi. T1 siirtyi osallistamaan isää kysymällä, onko Miro taitava (rivi 6). Isä antoi Mirolle positiivista palautetta vastaamalla, että Mirolla on kädentaitoa (rivi 7). T1 vahvisti isän kehua osoittamalla Mirolle sanan “hyvä” (rivi 8). Isä muisteli, että Miro piti pienempänä käsillä tekemisestä, mutta kertoi sen jääneen (rivit 9 ja 10). T1 keskeytti isän lauseen siirtymällä kysymään Mirolta, kuuliko Miro mitä isä sanoi (rivi 11). Isä jatkoi hyvän muistelua ja kertoi, että Miron kanssa oli mukava “touhuta” kun tämä oli nuorempi, mutta kommentoi Miron mielenkiinnon menneen (rivit 12 ja 13). T1 kommentoi lyhyesti isän lausetta, ja siirtyi puhumaan Mirolle. T1 suodatti isän puheesta positiivisen sanoman kysymällä Mirolta uudestaan, kuuliko tämä isän kehuneen häntä taitavaksi (rivit 16 ja 17). Miro vastasi hiljaa mumisten. Otteessa T1 merkityksellisti Miron osaamisen sekä isän ja pojan suhteen kysymyksillään ja toistavilla kommentillaan.

Perheen B istunnoissa sekä perheenjäsenillä että terapeuteilla verbaalisen positiivisen vuorovaikutuksen keinoista korostuivat positiivinen palaute, osallistaminen, positiivisen vahvistaminen ja huumori. Negatiivisen puheen suodattamista ja myönteisen mallintamista esiintyi suhteessa vähemmän kuin muita verbaalisia keinoja. Myönteisen mallintamista terapeutit käyttivät jonkin verran perheen lasten kanssa.

Ote 2. Perheen B koti, istunto 1. (16:57-17:31) “Vitsailua käsialasta”

Tehdään satuttamattomuussopimusta. Lapset listaavat paperille asioita (esim. lyöminen), joista ovat valmiita luopumaan käytöksessään. Terapeutit istuvat yhdellä puolella pöytää, Pyry ja Sonja pöydän toisella puolella, ja isä pöydän päässä. Paperi on pöydän keskellä. Pyry on kirjoittamassa tussilla satuttamattomuussopimuspaperiin yhdessä sovittua kohtaa. Muut seuraavat, kun Pyry kirjoittaa.

- 1 I: **£muista Pyry sitte tommonen käsiala koulussaki(h)£** ((hymyillen ja naurahten, isä nojautuu
2 katsomaan paperia ja nostaa katseensa Pyryyn, T2 katsoo hymyillen Sonjaa))
3 T1: **tosta hyvin selvän saa** ((nyökkää Pyrylle))
4 I: **joo**
5 T2: **mm m**
6 T1: **kyllä**
7 S: [(-)]
8 P: mut siellä pitää vähä kirjotella **nopeemmi**
9 I: **niin ku noita koetehtäviä kattoin £ni siellä oli(h) hehe£** ((naurahten))
10 T1: **£a(h)aaa?£** ((naurahten, katsoo Pyryyn, isä katsoo T1 ja nauraa))
11 I: **£en saanu en mitä selevää(h)£**
12 T1: **£joo o?£** ((katsoo Pyryä))
13 T2: **£oliko opettaja saanu£** ((T1, T2 ja isä hymyilevät ja katsovat Pyryä))
14 P: kai se jotai siitä on saanu sitte se huutaa mulle Pyry tuus (.) tuu=
15 I: suomentamaa
16 P: =tuu=
17 P: ei- eiku
18 T2: selittämää niinkö (.) [tulkkamaa]
19 P: **[=eiku tuu] tulkkaamaa nämä (.) sinu hieroglyyfis** ((terapeutit ja isä
20 katsovat Pyryä hymyillen))
21 T1: **[hehehe]**
22 T2: **[hehehe]**
23 I: **[hehehe]**
24 I: **£iha apteekkiin pitää(h) viedä(h) koepap(h)ereita(h) heheh tulkata ne hehehe£** ((T1 ja T2
25 katsovat hymyillen isää))
26 T1: **£nii£ (.) [okei]**
27 S: [mulloli yks]
28 P: **[£hieroglyyffejä sielä(h)£]**

Otteessa 2 käytettyjä verbaalisia positiivisia vuorovaikutuskeinoja olivat huumori, positiivinen palaute sekä osallistaminen kysymällä ja rohkaisemalla. Isä kiusoitteli Pyryä viittaamalla hänen käsialaansa koulutehtäviä tehdessä (rivi 1). T1 kehui Pyryn käsialaa (rivi 2). Isä jatkoi kiusoitteluaan Pyryn käsialasta koetehtäviin liittyen (rivit 9 ja 11). T2 osallisti Pyryä keskusteluun kysymällä, oliko opettaja saanut hänen koetehtävävastauksistaan selvää (rivi 13). Isä ja T2 arvailivat, mitä Pyry yrittää sanoa (rivit 15 ja 18). Pyry jatkoi vitsailua aiheesta rinnastamalla sanaleikkittelyn avulla käsialansa

hieroglyfeihin (rivi 19). Terapeutit sekä isä nauroivat. Isä jatkoi vitsailua Pyryn käsialasta (rivi 24). Pyry toi naurahtaen esiin hieroglyfit (rivi 28). Pyryn lähteminen vitsailuun mukaan vaikutti siihen, että isän kiusoittelu ja tilanne tulkittiin positiiviseksi.

Ote 3. Perheen B koti, istunto 1. (22:55-23:20) “Sopimuksen noudattamisesta”

Terapeutit, Pyry, Sonja ja isä istuvat pöydän ääressä, ja tekevät satuttamattomuussopimusta. Satuttamattomuussopimuspaperi on keskellä pöytää. Terapeutit istuvat pöydän toisella puolella vierekkäin ja lapset toisella. Isä istuu pöydän päässä selin kameraan. T2 istuu tilanteen alussa kädet rennosti puuskassa. Sonja pitää toista kättään pöydällä ja toista suun edessä.

1 T1: mitäs Pyry (.) ootko valmis tekemään
2 P: kai
3 T2: mm [m?] no mitäs Sonjalla oli mielessä (.) sano vaan
4 T1: [kai]
5 S: khy- khyyl mä oisin ehkä hihif
6 T1: [oisit] ((katsoo Sonjaa ja nyökkää))
7 T2: [ehkä?] [ehkä] ((katsoo Sonjaa hymyillen))
8 P: [musta vähän] tuntuu kyllä että Sonja ei tuu kyllä noudattamaan tätä että
9 @eilenkin (.) se löi mua@ ((painokkaasti))
10 T1: niin mutta nyt ei mennä taaksepäin (.) nyt mennään tästä sopimuksesta eteenpäin ((katsoo
11 Pyryä, osoittaa kädellään eteen ja taaksepäin))
12 P: musta vähä tuntuu että se ei [noudata tätä]
13 T2: [mutta siis tuoki] on hyvä että *= ((nojautuu taaksepäin kädet
14 puuskassa ja katsoo Pyryä, nojaa takaisin eteenpäin ja viittoo käsillään lapsiin päin))
15 T1: joo o?
16 T2: =että te vähän niinku sillee rehellisesti molemmat mietitte että olta- oltaiskohan me tähän
17 valmiita
18 T1: kyllä
19 T2: mut mihinkäs te olisitte valmiita ((katsoo vuorotellen Pyryä ja Sonjaa))

Otteessa 3 käytettyjä verbaalisia positiivisen vuorovaikutuksen keinoja olivat osallistaminen kysymällä ja rohkaisemalla, negatiivisen puheen suodattaminen, myönteisen mallintaminen sekä positiivinen palaute. T2 osallisti Sonjaa kysymällä ja rohkaisemalla kertomaan, mitä tällä oli mielessä (rivi 3). Sonja vastasi hymyillen ja hihittäen olevansa mahdollisesti valmis muuttamaan toimintaansa (rivi 5). T1 vahvisti Sonjan vastauksen toistamalla “oisit” ja nyökkäämällä (rivi 6). T2 katsoi Sonjaa ja toisti hymyillen kysyvästi sanan “ehkä” (rivi 7). Pyry toi keskustelussa ilmi, ettei usko Sonjan noudattavan satuttamattomuussopimusta, minkä T1 suodatti positiiviseksi tuomalla keskusteluun muutosmahdollisuuden näkökulman ja ohjaamalla näin myönteisempään ajatteluun (rivit 10-11). T2

antoi Pyrylle positiivista palautetta siitä, että hän pyrki realistisesti pohtimaan, mihin lapset olisivat valmiita sitoutumaan (rivit 13 ja 16-17). T2 painotti sanomaansa eleillään nojautumalla taakse- ja eteenpäin, ja viittomalla käsillään lapsiin päin (rivit 13-14). Lopuksi T2 osallisti lapsia uudestaan kysymällä, mihin he olisivat valmiita sitoutumaan (rivi 19).

3.1.2. Nonverbaaliset positiivisen vuorovaikutuksen keinot

Nonverbaaliset positiivisen vuorovaikutuksen keinot olivat aineistossamme vahvasti läsnä sekä itsenäisinä vuorovaikutustekoina että osana verbaalista vuorovaikutusta. Nonverbaalisia positiivisen vuorovaikutuksen keinoja olivat ilmeet ja eleet, sijoittuminen tilassa, nauru, fyysinen kosketus, katse sekä prosodia. *Kasvojen ilmeet ja kehon eleet* näyttäytyivät istunnoissa dynaamisina ja vaihtuvina. Ne koostuivat hymyistä, ilmeilystä, virnistyksistä, leikkittelystä (esim. pantomiimi), nyökyttelystä, kohti nojautumisesta ja käsien liikkeistä (esim. osoittaminen). *Sijoittuminen tilassa* jakaantui kolmeen eri osa-alueeseen: asentoihin (esim. kädet puuskassa vs. avoimet asennot), kehon suuntaan sekä paikkaan ja sen vaihtoon. Sijoittuminen tilassa on eleitä staattisempi tila, jossa istuntoon osallistujat asemoivat itsensä suhteessa muihin osallistujiin valitsemalla esimerkiksi istumapaikkansa. *Fyysinen kosketus* näyttäytyi istunnoissa esimerkiksi sylissä olemisena ja silittelynä. *Katseella* osallistujat merkitsivät istunnoissa puheensa kohteen ja vaihtoivat sitä, ilmaisivat osallistumistaan ja kuuntelemistaan, huomioivat toisiaan sekä osallistivat toisiaan vuorovaikutukseen. *Prosodia* esiintyi aineistossa äänenpainon, -sävyn ja intonaation muutoksina, kuten huudahduksina, laulamisenä, hyräilynä, kuiskauksina ja rauhallisena puheena.

Perheen A ja B istunnot erosivat toisistaan merkittävästi nimenomaan nonverbaalisen positiivisen vuorovaikutuksen suhteen. Perheen A istunnoissa perheenjäsenten paikat olivat usein kaukana toisistaan ja kehon suunnat pois päin toisista. Perheenjäsenet katsoivat harvoin toisiaan puhuessaan tai kuunnellessaan. Hymyilyä ja nauramista esiintyi vähän. Nonverbaalisia positiivisen vuorovaikutuksen keinoja esiintyi perheenjäsenten välisessä vuorovaikutuksessa vähemmän kuin perheessä B. Perheen A istunnoissa terapeutit käyttivät nonverbaalisia positiivisen vuorovaikutuksen keinoja positiivisen verbaalisen vuorovaikutuksen rinnalla, esimerkiksi katse toimi osana osallistamista. Vaikka perheen A istunnoissa perheenjäsenten välinen nonverbaalinen positiivinen vuorovaikutus oli vähäistä, otteessa 4 esittelemme hetken, jossa isä epätyypillisesti tuo tilanteeseen nonverbaalisia positiivisia vuorovaikutuskeinoja.

Ote 4. Perheen A koti, istunto 1. (54:20-54:33) “Telailua”

Aiemmin istunnolla on puhuttu siitä, miten Miron onnistuneen viikon voisi viikonloppuna palkita koko perheen yhteisellä tekemisellä. Miro on ilmaissut, ettei usko isän osallistuvan. Lisäksi keskustellaan, miten Miron iltatoimia voisi sujuvoittaa. T2 on ehdottanut, että Miron iltatoimiin voisi lisätä rentoutumishetken. Esimerkiksi vanhemmat voivat illalla ennen nukkumaan menoa lukea kirjaa Mirolle tai “telailia” Miroa maalitelalla. Tilanteen alussa Miro heittelee mehupurkkia pystyyn tuolille pöydän päässä seisoen ja isä on kuvaruudun ulkopuolella. T1 istuu penkillä pöydän ääressä. Äiti istuu nojatuolissa selkänoja kohti kameraa kasvot T1:een päin, eikä näy kuvassa. T2 on kuvaruudun ulkopuolella. Tilanteen aluksi äiti ja T2 keskustelevat muista asioista keskenään.

- 1 ((isä hakee maalitelan))
2 T1: Enoni? (.) hyvä£ ((katsoo Miroa hymyillen silmät suurena))
3 ((isä telaa Miron päätä ja hartioita, T1 katsoo isää ja Miroa hymyillen))
4 I: £ooooo ooo£ ((laulelee hymyillen ja telaa Miron hartioita maalitelalla))
5 T1: hyvin (.) noin (.) katoppa ku oikeen hyvä tuli (-)
6 I: £tää on kuule jyhkee tela Miro (isällä)£ ((hymyillen, katsoo Miroon, Miro katsahtaa isään ja
7 jatkaa mehupurkin heittelyä))
8 T2: no tuo onki hyvä ((katsoo maalitelaa ja kävelee isän ohi pöydän luo, T1 katsoo hymyillen
9 T2))

Otteessa 4 nonverbaalisen positiivisen vuorovaikutuksen keinoista esiintyi leikittelyä, prosodian muuttamista lauleluksi, hymyjä, katseita ja fyysistä kosketusta. Isä haki maalitelan (rivi 1). T1 hymyili ja katsoi Miroon isän telaillessa pojan hartioita laulellen (rivi 2-3). T1 kehui hymyillen isän toimintaa (rivi 5). Isä katsoi Miroon hymyillen ja vitsaili telasta (rivi 6). Miro katsahti nopeasti takaisin, mutta jatkoi sitten mehupurkin heittelyä (rivi 6-7). T2 osallistui tilanteeseen kommentoimalla telaa ja käveli isän ohi T1:n luo (rivi 8). T1 siirsi huomionsa T2:een katsoen häntä ja hymyillen (rivi 8-9). Toiminnallaan isä osoitti Mirolle osallistumistaan yhteiseen tekemiseen Miron kanssa.

Perheen B istunnoissa sekä perheenjäsenet että terapeutit istuivat usein lähellä toisiaan ja olivat suuntautuneina toisiaan kohti. Naurua, hymyjä, leikittelyä, huudahduksia, fyysisiä kosketuksia ja ilmeilyä esiintyi paljon terapeuttisessa systeemissä. Perheenjäsenet ja terapeutit katsoivat usein toisiaan puhuessaan ja kuunnellessaan. Kaiken kaikkiaan perheen B istunnoissa korostui positiivisen nonverbaalisen vuorovaikutuksen merkitys positiivisen vuorovaikutuksen rakentumisessa.

Ote 5. Perheen B kotona, istunto 3. (14:24-15:04) "Naurua puikoilla syömisestä"

Pyry ja Sonja istuvat pöydän toisella puolella, terapeutit istuvat pöydän vastakkaisella puolella ja isä nojaa Sonjan takana keittiön kaappeihin. Äiti istuu pöydän päässä ja täyttää lomaketta. Sonja tekee pöydällä koulutehtäviä. Pyry syö puikoilla ruokaa lautaselta.

- 1 ((T2 katsoo Pyryn syömistä, Pyry syö ja katsoo lautaseensa))
2 (9) ((taustalla puhetta))
3 ((P nostaa katseensa T2:seen))
4 T2: £hh hh£ ((hymyilee Pyrylle, virnistää ja kallistaa päätään, Pyry hymyilee ja katsoo takaisin))
5 T2: £.hh ((nojautuu pöydän yli Pyryä kohti, Pyry vilkaisee T2 ja jatkaa syömistä)) katoinkin että
6 saatko sinä ne kaikki ((vilkaisee isään päin)) pienimmätki sieltä syötyä ennen ku(h) me
7 lä(h)hetään(h) ku(h) [heheh]£ ((nauraen, katsoo isään))
8 I: [kerkii tulla] nälkä ennen ku (-) hehe
9 T2: nii(h) k(h)yllähän(h) sitä tuo vois(h) olla(h) (.) mulle(h) se ((nauraen, nojautuu pöydän yli
10 Pyryä kohti katsoen Pyryyn)) aatteleppas Terapeutti1 ((katsoo T1)) ku meilläki olis lounas
11 tuolleen hehehehe
12 ((T2 katsoo T1 hymyillen, T1 katsoo Pyryn syömistä hymyillen, Pyry katsoo T1,
13 äiti hymyilee ja katsoo T1))
14 T1: £joo£ ((sivelee kasvojaan ja katsoo hymyillen Pyryyn, T2 katsoo hymyillen T1))
15 I: hei tuo on myös siitä hyvä idea että tuota: * (.) syö rauhallisesti ((T1 katsoo hymyillen
16 isää, T2 katsoo vuorotellen isään ja Pyryyn hymyillen))
17 T2: £[no se oiski]£ ((hymyillen))
18 T1: [no niin]
19 Ä: £[ku:nnes] oppii syömään noilla niin nopeesti että sekään ei estä hotkimista(h) [heheheh]£
20 ((hymyillen, T1 ja T2 katsovat äitiä, Sonja ja Pyry vilkaisevat äitiä))
21 I: [hehehe]
22 T1: £no joo (.) meki just [hämmästeltiin tässä kun] tultiin että ku ei oo£ ((hymyilee ja viittilöi
23 kädellään lapsiin päin, katsoo Sonjaa ja äitiä, äiti katsoo T1 hymyillen))
24 T2: [äskän nähtiin kyllä]

Otteessa 5 käytettyjä nonverbaalisia positiivisen vuorovaikutuksen keinoja olivat katse, nauru, hymy, ilmeily, pään kallistaminen ja käsillä viittaaminen, nojautuminen kohti sekä äänenpainon muuttaminen. T2 katseli hiljaa Pyryn syömistä (rivit 1-3), johon Pyry vastasi katseella (rivi 3). T2 vastasi Pyryn katseeseen naurahtamalla, hymyilemällä, virnistämällä ja kallistamalla päätään (rivi 4). Pyry hymyili takaisin T2:lle (rivi 4). T2 nojautui Pyryä kohti hymyillen, kommentoi Pyryn syömistä nauraen ja osallisti myös isää tilanteeseen katseellaan (rivi 5-7). Isä osallistui kommentoimalla ja naurahtaen (8). T2 puhui nauraen Pyrylle, katsoi häntä ja nojautui Pyryä kohti (rivit 9-10), ja siirtyi sitten katseellaan osallistamaan T1:stä keskusteluun nauraen ja hymyillen (rivit 10-12). T1 katsoi hymyillen Pyryä (rivi 12 ja 14), joka vastasi katseella (rivi 12). Äiti osallistui tilanteeseen katsomalla hymyillen T1:stä (rivi 13) ja jatkoi vitsailua puikoilla syömisestä hymyillen ja nauraen (rivi 19-20).

Terapeutit ja lapset vastasivat äidille katseellaan (rivi 20), ja isä naurahtaen (rivi 21). T1 ja äiti katsoivat toisiaan ja jatkoivat keskustelua lapsista. T1 viittasi lapsiin osoittamalla heitä kädellään ja katsomalla Sonjaa (rivit 22 ja 23).

Ote 6. Perheen B koti, istunto 1. (22:24-22:32) “Kiusoittelua”

Isä kirjoittaa satuttamattomuussopimuspaperiin sovittua kohtaa keittiön pöydällä. Isä istuu pöydän päässä. Sonja istuu Pyryn vieressä penkillä. Terapeutit istuvat heitä vastapäätä.

1 S: £joo kerranki sä muistit iin pisteet£ ((hymyillen, heristää sormeaan isälle katsoen isään, isä
2 hymyilee ja katsoo Sonjaa, terapeutit katsovat hymyillen Sonjaa))
3 T2: @no niin@ ((pehmeästi, katsoo isää ja hymyilee))
4 I: £iisot [kirjaimet iin pisteillä(h)£] ((naurahtaen ja hymyillen tökkää Sonjaa sormella
5 olkapäähän, katsoo Sonjaa, Sonja virnistää isälle ja väistää sormea))
6 T1: [no niin]
7 T2: [£sinä oot ootko sinä harjoiteltu Sonja] sitä nytte paljon ku sulla on mielessä se£
8 ((hymyillen, katsoo Sonjaa, Sonja katsoo hymyillen takaisin))

Nonverbaalisen positiivisen vuorovaikutuksen keinoista otteessa 6 esiintyivät leikittely sormea heristämällä ja tökkäämällä, hymyt ja naurut, ilmeily virnistämällä, katset, äänensävyyn muutos pehmeämmäksi ja fyysinen kosketus. Sonja hymyili ja heristi sormeaan isälle katsoen häneen (rivi 1). Isä ja terapeutit katsoivat Sonjaan hymyillen (rivi 1 ja 2). T2 kommentoi pehmeällä äänellä Sonjan ja isän välistä hetkeä hymyillen ja katsoen isään (rivi 3). Isä kommentoi naurahtaen ja katsoen Sonjaan, tökkäsi häntä sormella kevyesti olkapäähän ja hymyili Sonjalle. Sonja virnisti isälle ja väisti hänen sormeaan (rivit 4 ja 5). T2 puhui hymyillen Sonjalle katsoen häneen. Sonja katsoi T2:een takaisin hymyillen (rivit 7 ja 8).

3.1.3. Aloitteet ja vastaukset

Aineistossamme positiivinen vuorovaikutus rakentui aloitteiden ja vastausten kautta. Positiivinen aloite (otteissa keltaisella) muodostui positiivisen vuorovaikutuksen keinoista ja näyttäytyi yrityksenä tuottaa positiivista vuorovaikutukseen. Jos aloitteeseen reagoitiin myönteisesti käyttämällä positiivisen vuorovaikutuksen keinoja (otteissa vihreällä), syntyi positiivinen jaettu vuorovaikutushetki. Mikäli aloitteeseen ei reagoitu positiivisin vuorovaikutuskeinoin (otteissa punaisella), aloite jäi yksipuoliseksi.

Perheen A istunnoissa aloitteet jäivät usein yrityksiksi rakentaa positiivista vuorovaikutusta ja näyttäytyivät näin yksittäisinä aloitteina. Positiiviset aloitteet tulivat usein terapeuteilta ja terapeutit näyttäytyivät istunnoissa sekä aloitteen tekijöinä että osallistujina, jolloin jaetut positiiviset hetket muodostuivat tyypillisesti terapeuttien välille. Perheen A istunnoissa perheenjäsenten välisiä jaettuja positiivisia vuorovaikutushetkiä ilmeni vähän ja nämä hetket olivat usein kahden tai kolmen henkilön välisiä. Koko terapeuttisen systeemin kattavia jaettuja positiivisia vuorovaikutushetkiä ei juurikaan syntynyt.

Ote 7. Perheen A koti, istunto 2 (08:14-08:27) “Onnittelua”

Puhutaan Miron onnistuneesta viikosta nukkumaanmenojen suhteen. T1 istuu pöydän ääressä penkillä sivuttain. Miro kävelee keittiössä. Isä istuu pöydän vastakkaisella puolella sivuttain seinään nojaten. Perhetyöntekijä ja T2 keskustelevat keskenään kuvaruudun ulkopuolella. Äiti on kuvaruudun ulkopuolella keittiössä.

- 1 T1: mutta vielä tästä Miro tosiaan sanoo sulle näi että
2 ((T1 ojentaa kättä poikaa kohti, katsoo Miroon))
3 ((M ei katso terapeuttiin, poimii mailan lattialta))
4 T1: on tapana sanoo ku on onnistuneita suorituksia että
5 ((M ottaa terapeutin kädestä kiinni, katsoo seinää,
6 asento kääntyneenä sivuttain terapeuttiin))
7 T1: onneks olkoon ((T1 katsoo Miroa ja kättelee))
8 ((Miro katsoo nurkkaan, irroittaa käden ja lähtee pois))
9 T1: hyvää ((katsoo Miron perään))

T1 teki aloitteen Mirolle katsomalla tätä ja ojentamalla kättään onnitellakseen Miroa onnistuneesta viikosta (rivit 1, 2, 4 ja 7). Miro ei katsonut T1:een, vaan poimi mailan lattialta (rivi 3). Miro ojensi kätensä terapeutille, mutta asemoi itsensä pois päin terapeutista katsoen seinää (rivit 5-6). T1 kätteli Miroa ja katsoi häntä (rivi 7). Miro irrotti kätensä ja lähti pois (8), jolloin hetki katkesi. Miro osallistui hetkellisesti positiiviseen vuorovaikutukseen antamalla kätensä, mutta hetkestä ei muodostunut jaettua positiivista vuorovaikutushetkeä Miron ja T1:n välille, vaan se jäi yksipuoliseksi terapeutin aloitteeksi. Miro oli koko otteen ajan suuntautunut pois päin terapeutista ja katsoi muualle.

Perheen B istunnoissa positiivisia aloitteita ja vastauksia ei aina ollut tarkoituksenmukaista erotella toisistaan, sillä aloitteen jälkeen positiivista vuorovaikutushetkeä pidettiin yllä positiivisilla vuorovaikutuskeinoilla. Sekä perheenjäsenet että terapeutit tekivät positiivisia aloitteita ja osallistuivat vuorovaikutukseen. Jaetut positiiviset vuorovaikutushetket olivat usein useamman

henkilön välisiä ja saattoivat syntyä koko terapeutin systeemin välille. Esimerkiksi huumori näyttäytyi koko terapeutin systeemin jakamana positiivisen vuorovaikutuksen keinona.

Ote 8. Perheen B koti, istunto 1. (44:47-45:09) “Pelailua 1”

Terapeutit, isä ja lapset pelaavat yhdessä eläinpyramidipeliä keittiön pöydän ääressä. Pelissä on erilaisia eläinpalikoita, joita asetellaan päällekkäin. Isä istuu pöydän päässä oikealla puolellaan Pyry ja T1. Heitä vastapäätä isän vasemmalla puolella istuvat T2 ja Sonja.

1 I: **£dinosaurus joka on eeässä vetäny(h)£ ((näyttää eläinpalikkaa Pyrylle, T1 katsoo palikkaa))**
2 S: £ehh[eheheh]£ ((katsoo isää))
3 T2: £[mhemehe]hmehm£ ((katsoo hymyillen Pyryyn))
4 T1: £hmhmhm£ ((katsoo Pyryä))
5 P: ööö
6 I: hehe eeässä lukee tossa alhaalla
7 T2: £mm [vähä niinku oli]£ ((katsoo hymyillen Sonjaa))
8 P: [missä]
9 I: tossa ((näyttää palikasta kohtaa Pyrylle)) (.) hehe
10 P: mhemehe (.) nii onki
11 S: £missä£ ((tutkii omaa palikkaansa))
12 T2: °tossa° (.) just vähän (-) ((näyttää Sonjan kädessä olevasta palikasta kohtaa Sonjalle))
13 P: **niinku (.) tuommosia liskoja [on vielä] mutta se on @ame:rikassaa@**
14 **((humoristisesti))**
15 S: [£hahahah£]
16 T1: ää ä?

Tilanteessa positiivisen vuorovaikutuksen aloitteentekijöinä olivat isä ja Pyry, ja positiivinen vuorovaikutus oli jaettua kaikkien tilanteessa läsnäolevien välillä. Tilanteessa huumori oli oleellinen positiivisen vuorovaikutuksen keino. Isä teki aloitteen Pyrylle näyttämällä hänelle hymyillen eläinpalikkaa ja vitsaili sen juoneen ES-energiajuomaa (rivi 1). Sonja ja terapeutit lähtivät isän huumorialoitteeseen mukaan nauramalla ja katsomalla hymyillen isään ja Pyryyn (rivit 2-4). Isä jatkoi vitsailuaan ja leikkittelyään palikkaan liittyen, mihin myös T2 lähti mukaan (rivi 7). Pyry kiinnostui ja he tutkivat isän kanssa yhdessä palikkaa vitsille nauraen (rivit 8-10). Sonja tutki toista samanlaista palikkaa yhdessä T2:n kanssa (rivit 11-12). Pyry toi palikkateeman ympärille uuden huumorialoitteen muuttamalla puhetaapaansa sanomalla “Amerikassa” humoristisesti (rivit 13-14), mihin Sonja reagoi naurulla (rivi 15) ja T1 äännähtämällä (rivi 16). Otteessa isän aloitteen jälkeen vuorovaikutus jatkui positiivisena ja kaikki lähtivät siihen mukaan kiinnittäen huomionsa samaan asiaan ja tehden yhteistyötä. Tällöin yksittäisiä positiivisen vuorovaikutuksen aloitteita ei ollut enää mahdollista erottaa aloitteeseen reagoinnista, vaan positiivinen vuorovaikutus oli jaettua, soljuvaa ja itseään

ylläpitävää. Perheessä B tällaiset jaetut positiiviset vuorovaikutushetket, joissa aloitteiden ja vastausten erottelu ei ollut enää tarkoituksenmukaista, olivat tyypillisiä.

3.2. Terapeuttien rooli positiivisen vuorovaikutuksen rakentamisessa

Toisessa tutkimuskysymyksessä tarkastelimme, mikä rooli terapeuteilla on positiivisen vuorovaikutuksen rakentamisessa. Aineistossamme terapeuteilla oli erityinen rooli vuorovaikutuksessa; terapeutit loivat ja ylläpitivät positiivista vuorovaikutusta sekä välittivät sitä perheenjäsenten välillä, turvasivat vuorovaikutusta, osallistivat perheenjäseniä sekä toivat kaikkien osallistujien äänen kuuluviin esimerkiksi välittämällä viestejä perheenjäsenten välillä. Terapeutit toimivat myös positiivisen vuorovaikutuksen mallintajina ja ohjaajina.

Aineistossamme terapeuttien rooli positiivisen vuorovaikutuksen rakentamisessa erosi perheiden A ja B välillä erityisesti verbaalisten keinojen suhteen. Perheessä A terapeuteilla oli aktiivisempi rooli positiivisen vuorovaikutuksen rakentajina kuin perheessä B, ja he käyttivät erilaisia positiivisen vuorovaikutuksen keinoja. Perheen A istunnoissa terapeutit käyttivät erityisesti negatiivisen puheen suodattamista, positiivista palautetta sekä myönteisen mallintamista. Negatiivisen puheen suodattaminen positiivisemmaksi kohdistui usein perheen vanhempiin, kun taas positiivinen palaute kohdistui perheen lapseen. Terapeuttien huumorin käyttö, kuten vitsailu ja kiusoittelu, oli vähäistä ja ilmeni usein terapeuttien keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Istunnoissa terapeutit käyttivät nonverbaalisia keinoja tukemaan ja kohdistamaan verbaalista vuorovaikutusta esimerkiksi katseen avulla ja nojautumalla kohti. Fyysisiä kosketuksia terapeutit käyttivät perheen A istunnoissa vähemmän kuin perheen B istunnoissa.

Ote 9. Perheen A koti, istunto 1. (21:59-22:40) "Pelailua 2"

Miro, äiti, isä ja terapeutit pelaavat eläinpyramidipeliä keittiön pöydällä. Isä, Miro ja T2 istuvat selin kameraan samalla puolen pöytää. Äiti ja T1 istuvat pöydän toisella puolella kasvot kameraan päin, mutta T1 jää kuvassa isän taakse.

- 1 ((T1 laittaa palikkaa pyramidiin))
- 2 T1: NOIN ((ottaa nopeasti kätensä pois pyramidista))
- 3 T2: [£noin hyvä£] ((hymyilee ja katsoo pyramidia))
- 4 T1: [vau] ja nytkö on * teidän [heittovuoro]

5 T2: [mm]

6 T1: jaa

7 T2: aha? °nyt meiän pitää (--° ((nojautuu Miroa kohti, kuiskaa, koputtaa sormellaan Miron olkapäätä ja osoittaa sitten pyramidia))

8

9 T1: mihinkä se menee

10 T2: mitäs sulla on siellä

11 T1: £mullahan on vaikka mitä .hhh£ ((T2 hymyilee))

12 M: sun pitää laittaa lammas ((isä vaihtaa asentoa siirtäen kätensä Miron selän taakse penkillä))

13 T1: lammas

14 T2: mm

15 T1: sä oot kyllä hyvin [hoksannu] mikä on tän pelin [perusidea hehheh] että mikä .hhh
 16 [((T2 nostaa kulmiaan ja hymyilee))]

17 Ä: [£hmh hmhm£] ((katsoo alaspäin pyramidiin nojaten käteensä
 18 kyynärpää pöydällä))

19 T2: se lammas ku se on pa:inava ((hymyilee, joku heittää noppaa))

20 T1: sepä siinä [on]

21 T2: [£se tekee] siitä aina vähä erityisensä

22 M: nyt kaatuu

23 T2: £ei välttämättä kaadu£ vai voiaanko aiemmin tsempata tuota terapeutti1:stä ku rauhallisesti
 24 paat ni saat pysymään sen siellä ((kääntää katseensa pelistä Miroon)) oo[ooo? hyvä(h)]

25 T1: [noooooiin]

26 T2: @eihän se oo kiva jos sanoo että e:i onnistu@ ((mutristaen suuta ja madaltaen ääntään))

27 Ä: °nonni°

Otteessa 9 terapeutit pitivät aktiivisesti yllä positiivista vuorovaikutusta pelitilanteessa. Terapeutit sekä tekivät positiivisen vuorovaikutuksen aloitteita, että osallistuivat ja vastasivat toisten aloitteisiin, jolloin jaetut positiiviset vuorovaikutushetket muodostuivat terapeuttien välille. T2 kehui ja kannusti T1:stä (rivi 3). T2 osallisti ja auttoi Miroa pelissä kuiskaamalla ohjeita, koskettamalla tätä olkapäähän ja osoittamalla pyramidia (rivit 7-8). T1 teki huumorialoitteen, johon T2 vastasi hymyllä (rivi 11). Miro sai päättää minkä palikan T1 laittaisi pyramidiin seuraavaksi ja valitsi lampaan. T1 kehui Miroa pelin idean ymmärtämisestä vitsaillen (rivi 15). Äiti hymähti hieman hymyillen (rivi 17). Terapeutit vahvistivat T1:n kehua jatkamalla keskustelua lammaspalikasta (rivit 19-21). Miro ennusti, että rakennelma kaatuisi, mihin T2 otti positiivisemmän näkökulman ohjaten Miroa kannustamaan muita (rivit 23-24). T2 jatkoi myönteisen mallintamista keventäen sanomaansa nonverbaalisin huumorin keinoin ilmeillään ja äänenpainollaan (rivi 26). Otteessa terapeutit osallistivat Miroa ja rakensivat tilanteen positiivisen vuorovaikutuksen. Vanhemmat olivat passiivisesti tilanteessa läsnä.

Ote 10. Perheen A koti, istunto 1.(05:33-6:00) "Puhetta riitelystä"

Käydään läpi, mitä vanhemmat ovat vastanneet lomakkeisiin omaan hyvinvointiinsa liittyen. Isä istuu nojatuolissa sivuttain muihin ja kameraan. Miro istuu T1:n ja äidin välissä pöydän toisella puolella kasvot kameraan päin, T2 istuu pöydän toisella puolella selin kameraan.

- 1 T2: no onks se samansuuntaista=
2 Ä: °kyllä°
3 T2: =mitä iskä sanoo vai ((isä naputtaa sormillaan käsinojaa tuijottaen eteenpäin))
4 Ä: no ei oo semmosta päivää nyt ollu ettei tapeltas ((tuijottaa lomaketta pöydällä, isä tuijottaa
5 eteenpäin nojatuolissa, pyyhkii polveaan))
6 T1: joo
7 Ä: kaikki kokoajan toisen sanomiset tekemiset ärsyttää kumpaakin ((katse lomakkeessa))
8 T1: mm
9 M: ei minua ärsytä ((katsoo äitiä, äiti katsoo pöytää, isä tuijottaa eteenpäin ja naputtaa kädellään
10 käsinojaa))
11 T2: £sinua ei ärsytä£ ((katsoo Miroa))
12 T1: mm
13 T2: oookos sinä huomannu että äitiä ja iskää ärsyttää ((nojautuu Miroa kohti ja katsoo Miroa, äiti
14 vilkaisee Miroa, Miro tuijottaa alaspäin))
15 M: °mm° ((syö keksiä ja tuijottaa pöytää))
16 T2: oot huomannu ((nojaa taaksepäin)) (.) mm ((isä katsoo eteenpäin, käsi menee nyrkkiin))
17 M: °mm°
18 ((isä tuijottaa eteenpäin käsi nyrkissä))

Otteessa 10 terapeutit toivat lapsen ääntä kuuluviin ja vahvistivat tämän viestiä vanhemmille. T2 toi äidin ja isän ääntä kuuluviin kysymällä heidän lomakevastauksistaan (rivit 1 ja 3). Äiti toi ilmi heidän keskinäisiä riitojaan isän kanssa ja kertoi kumpaakin ärsyttävän toistensa tekemiset (rivit 4 ja 7). Miro osallistui keskusteluun tuomalla esiin, että häntä vanhempien sanomiset ja tekemiset eivät ärsytä (rivi 9). T2 tarttui Miron kommenttiin toistamalla sen ja katsomalla Miroa (rivi 11). Myös T1 osoitti huomanneensa Miron kommentin äännähtämällä (rivi 12). T2 osallisti Miroa uudelleen keskusteluun kysymällä, oliko tämä huomannut vanhempiensa ärtymyksen toisiinsa sekä aktivoi Miroa katsomalla ja nojautumalla tätä kohti (rivi 13). Miro vastasi myöntävästi hiljaa mumisten (rivi 15), ja T2 vahvisti Miron vastausta sanoittamalla sen (rivi 16). Miro mumisi jälleen myöntävästi (rivi 17). Etenkin isän nonverbaalinen vuorovaikutus ilmaisi otteessa kireyttä (rivit 9-10, 16, 18-19). T2 asettui otteessa lapsen äänen esiintuojaksi ja viestin välittäjäksi lapsen ja vanhempien välillä. Miron kokemus vanhempien riitelystä tuli kuuluvaksi terapeuttien kautta. Tässä tilanteessa terapeutit turvasivat vuorovaikutusta niin, että kaikkien äänen on mahdollista tulla kuuluviin tilanteessa ilmenevästä jännittyneisyydestä huolimatta.

Ote 11. Perheen A koti, istunto 2. (17:01-17:39) "Opetellaan puhumaan"

Pohditaan perheen yhteisiä tavoitteita, joita Miro kirjoittaa seinällä olevalle paperille. Ensimmäiseksi tavoitteeksi sovitaan, että opetellaan puhumaan paremmin. Isä istuu nojatuolissa sivuttain muihin ja kameraan. T2 ja perhetyöntekijä istuvat pöydässä, T2 sivuttain kameraan ja perhetyöntekijä selin. T1 ja Miro ovat pöydän toisella puolella selin kameraan. Äiti on keittiössä kuvaruudun ulkopuolella vasemmalla.

- 1 T2: itelle vaan tulee siitä puhumisesta mieleen että mitäs sen vastapelurin pitäis siinä sitte tehdä
2 ku toinen puhuu ((katsoo äitiä, T1 katsoo T2 ja sitten äitiä))
3 M: kuunnella
4 T2: ((katsoo äitiä, hymyilee ja osoittaa sormellaan Miroa nyökäten)) Emm
5 T1: hyvä: (.) vois olla iha [toimiva] ((katsoo Miroon, Miro katsoo paperia seinällä))
6 T2: [£fiksu] kaveri sinä heti tuli ku apteekin hyllyltä£ (.) sillohan toisen
7 pitää kuunnella ku toinen puhuu ((katsoo vuoroin ulos ikkunasta, äitiä ja paperia seinällä,
8 Miro keskittyy kirjoittamaan paperiin ja kääntyy laittamaan tussin pöydälle))
9 T1: voisko siihe laittaa sen että opitaan puhumaan ja (.) kuuntelemaan ((katsoo Miroon, Miro
10 kääntyy pois päin))
11 M: °mm m° ((lähtee pois))
12 T1: noniin
13 Ä: hei voitko Miro keskittyä
14 (5) ((Miro palaa keittiöstä takaisin kirjoittamaan, T1 ja T2 seuravat katseellaan Miroa))
15 T1: ja kuuntelemaan. ((katsoo seinällä olevaa paperia, jossa tavoitteet ylhäällä))
16 T2: kylläpä hyvin tottelit [nyt äitiä] ((katsoo Miroa))
17 T1: [kyllä (.)] nyt tottelit hyvin (.) kyllä ((katsoo Miroon, Miro piirtää
18 paperille, T2 katsoo äitiä))

Otteessa 11 terapeutit osallistivat perheenjäseniä yhteiseen tekemiseen, loivat positiivista vuorovaikutusta ja välittivät sitä perheenjäsenten välillä. T2 osallisti äitiä kysymyksellä katsoen häneen (rivit 1-2). Myös T1 siirsi katseensa äitiin (rivi 2). Miro vastasi T2:n kysymykseen (rivi 3). T2 katsoi äitiin, hymyili ja osoitti Miroa kiinnittääkseen äidin huomion Miron hyvään vastaukseen ja äännähti Mirolle vastaukseksi (rivi 4). Näin T2 toimi positiivisen vuorovaikutuksen välittäjänä äidin ja Miron välillä ja esimerkiksi ohjasi äitiä huomaamaan myönteistä Miron käyttäytymisessä mallintamisen kautta. T1 kehui Miron vastausta toimivaksi (rivi 5). T2 vahvisti T1:n positiivisen palautteen ja kehui Miroa fiksuksi katsoen äitiin ja korostaen Miron vahvuuksia äidille (rivit 6-7). Miro ei reagoanut kehuihin (rivit 5 ja 8). T1 osallisti Miroa ehdottamalla, mitä kirjoittaa paperiin (rivi 9). Miro mumisi myöntävästi, kääntyi ja lähti pöydän äärestä keittiöön (rivit 9-11). Äiti käski Miroa keskittymään (rivi 13), ja hetken päästä Miro palasi takaisin kirjoittamaan (rivi 14). T1 ohjeisti Miroa

paperiin kirjoittamisessa (rivi 15). T2 huomioi ja antoi Mirolle positiivisen palautteen siitä, että hän totteli äitiä (rivi 16). T1 vahvisti T2:n kehuun katsoen Miroon (rivi 17). Miro ei reagoanut näihin kehuihin (rivit 17-18). T2 katsoi äitiin osoittaen aiemmat sanansa myös äidille (rivi 18). Otteessa T1 osallisti aktiivisesti Miroa ja otti tätä huomioon. T2 osoitti sanojaan sekä äidille että Mirolle välittäen positiivista vuorovaikutusta heidän välillään ja mallintamalla myönteisen huomaamista.

Perheessä B terapeuttien rooli positiivisen vuorovaikutuksen rakentajina oli tasavertaisempi perheenjäsenten kanssa kuin perheessä A. Positiivista vuorovaikutusta syntyi itsenäisesti perheenjäsenten tuottamana ja heidän välilleen, eikä terapeuttien rooli positiivisen vuorovaikutuksen ylläpitämisessä ollut yhtä aktiivinen kuin perheen A istunnoissa. Perheen B istunnoissa terapeutit käyttivät paljon huumorin keinoja, kuten leikkelyä, vitsailua ja kiusoittelua, jotka kohdistuivat sekä terapeutteihin itseensä että perheenjäseniin. Terapeutit käyttivät myös fyysisiä kosketuksia keinona rakentaa positiivista vuorovaikutusta, esimerkiksi yhdessä huumorin kanssa. Perheen B istunnoissa erityisesti terapeuttien käyttämiä positiivisen vuorovaikutuksen keinoja olivat myönteisen mallintaminen ja osallistaminen.

Ote 12. Perheen B koti, istunto 3. (24:00-28:30) "Puhetta säännöistä"

Puhutaan perheen säännöistä. Isä istuu Pyryn ja Sonjan välissä pöydän toisella puolella. Heitä vastapäätä istuvat T1 ja T2 vierekkäin. Äiti istuu pöydän päässä Sonja vasemmalla puolellaan ja T1 oikealla puolellaan. Sonja istuu selin kameraan.

1 I: me ollaan puhuttu tästä £jo sen seittemän vuotta että(h) [mitä saa] tehdä ja mitä ei ja£
 2 ((katsoo vuorotellen Pyryä, Sonjaa ja terapeutteja hymyillen))
 3 ((Sonja kyykyssä penkillä jalat koukussa isään päin))
 4 T1: [joo]
 5 I: [£se ei tunnu niinku£] ((katsoo Sonjaa hymyillen))
 6 T2: [£nii? no mutta] ((maiskautus)) mi- mikähän se tuota£ ((nojautuu kädet ristissä pöydän yli
 7 Sonjaa kohti katsoen Sonjaa)) tuo on kyllä nii on jotenkin tuo Sonjan ilme=
 8 ((Sonja hivuttautuu penkillä kiinni isään isän käden taakse katsoen T2:sta))
 9 T2: =semmonen että nyt ois hirveesti jotai asiaa niinkö mielessä£=
 10 ((isä kääntyy katsomaan hymyillen Sonjaa, T1 katsoo Sonjaan))
 11 T2: =(.) kerro meille että mm- mikähän ((T2 siristää silmiään)) sinua vois motivoida sitte ehkä
 12 harjottelemaan sitä oman käytöksen muutta<mista> ((suurentaa silmiään ja mutristaa suuta,
 13 katsoo Sonjaa ja hymyilee))
 14 ((isä katsoo Sonjaa hymyillen, T1 katsoo Pyryä kulmiensa alta kädet ristissä suun edessä))
 15 (3)
 16 S: en mä tiää
 17 T2: onko mitää mikä mikä ((katsoo silmät sirrillään Sonjaa)) pieninkään asia mikä vois (.) olla
 18 semmonen että miks kannattais tehdä toisin=

19 ((T2 kurtistaa kulmiaan ja avaa sitten silmät suurelle katsoen Sonjaan))
 20 T2: =°sinun omasta mielestä° jos sinä oot seittemän vuotta sitä aikuisten mielipidettä ((nyökkää))
 21 kuullu niin (.) £niinniin mikä(h)hän sun oma mielipide ois£ ((katsoo Sonjaa hymyillen))
 22 ((Sonja katsoo T2 ja naurahtaa äänettömästi, isä ja äiti katsovat toisiaan hymyillen))
 23 (2)
 24 T2: vai (.) onks sinusta hyvä niinku on (.) onks susta ((T2 , T1 ja isä katsovat Sonjaa))
 25 ((Sonja pudistaa päätään))
 26 T2: eiiiii? että se ei oo hyvä (.) ((pudistaa päätään, T1 katsoo vuorotellen Sonjaan ja Pyryyn))

Otteessa 12 T2 osallisti aktiivisesti Sonjaa yhteisten sääntöjen miettimiseen. Isä toi esiin, että samasta ongelmasta oli perheessä puhuttu jo pitkään, mutta se ei ollut muuttunut (rivit 1, 2 ja 5). T2 kommentoi vain lyhyesti isän kertomaa, ja siirsi huomionsa Sonjaan (rivi 6). T2 osallisti Sonjaa pyytämällä tätä kertomaan ajatuksistaan (6, 7 ja 9). T2 osoitti huomionsa Sonjalle nojautumalla pöydän yli häntä kohti ja katsomalla Sonjaa hymyillen. Sonja hivuttautui penkillä kiinni isään piiloutuen hieman isän käden taakse ja katsoen T2:sta (rivi 8). T2 jatkoi Sonjan osallistamista pyytämällä Sonjaa kertomaan, mikä häntä voisi motivoida muuttamaan käyttäytymistään (rivit 11-13). Sonja vastasi, ettei tiedä (16). T2 jatkoi Sonjan osallistamista haastamalla tätä pohtimaan mielipidettään, katsomalla Sonjaa, ilmeilemällä ja nyökkäämällä (rivit 17-21). T2 osoitti huomanneensa isän kritiikin ongelman pitkittymisestä viittaamalla isän sanoihin “aikusten mielipiteellä”. Samalla T2 toi esiin, että lapsen näkökulma saattaa olla eri kuin aikuisen (rivi 20-21). Sonja vastasi hiljaa naurahtamalla (rivi 22). T2 kysyi, onko Sonjan mielestä tilanne hyvä sellaisena kuin se on (rivi 24), johon Sonja vastasi kielteisesti pudistamalla päätään (rivi 25). T2 vahvisti Sonjan vastauksen tulkitsemalla pään pudistamisen kielteiseksi reaktioksi (rivi 26). T1 siirtyi osallistamaan katseellaan myös Pyryä vuorovaikutukseen (rivi 26). Otteessa huomio oli kiinnittynyt Sonjaan. T2 oli aktiivisessa roolissa lapsen äänen tuomisessa kuuluviin, ja käytti monia positiivisen vuorovaikutuksen keinoja kutsuakseen Sonjaa vuorovaikutukseen. Tilanteessa Sonja asetettiin vastausvelvolliseksi, mihin hän reagoi hakemalla suojaa isältä. T2 kuitenkin pehmensi vuorovaikutustaan nonverbaalisilla vuorovaikutuskeinoilla, kuten ilmeilemällä ja hymyilemällä.

Kaiken kaikkiaan terapeuttien rooli näyttäytyi perheissä erilaisena. Perheen A istunnoissa terapeuttien rooli oli aktiivinen ja ohjaava, ja näyttäytyi vuorovaikutuksen muokkaamisessa positiivisemmaksi. Terapeutit toimivat istunnoissa positiivisen vuorovaikutuksen luojina, välittäjinä ja ylläpitäjinä. Terapeutit osallistivat perheenjäseniä vuorovaikutukseen, toivat heidän ääntään kuuluviin sekä turvasivat vuorovaikutusta. Perheen B istunnoissa terapeuttien rooli oli tasavertaisempi perheenjäsenten kanssa kuin perheen A istunnoissa. Perheen B perheensisäinen vuorovaikutus oli lähtökohtaisesti positiivisempaa, jolloin terapeuttien ei tarvinnut aktiivisesti muokata sitä positiivisemmaksi. Terapeutit osallistuivat yhdessä perheenjäsenten kanssa positiivisen

vuorovaikutuksen luomiseen ja ylläpitämiseen. Roolien suhteen terapeuttien ja perheenjäsenten vuorovaikutus kuitenkin poikkesi toisistaan; terapeuttien rooli näyttäytyi perheen B istunnoissa perheenjäseniä osallistavana ja kaikkien ääntä kuuluviin tuovana.

4. POHDINTA

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli tarkastella, millaista positiivinen vuorovaikutus on ja miten terapeutit osallistuvat positiivisen vuorovaikutuksen rakentamiseen käytöshäiriödiagnoosin saaneiden lasten kotona toteutettavassa perheterapiassa. Tutkimuksessa sovellettu multimodaalinen keskusteluanalyysi osoitti, että positiivinen vuorovaikutus rakentuu nonverbaalisten ja verbaalisten positiivisten vuorovaikutustekojen kautta, jotka ilmenevät aloitteina ja vastauksina terapeutin systeemin vuorovaikutuksessa. Positiivisen vuorovaikutuksen rakentuminen jaetuiksi hetkiksi aloitteiden ja vastausten kautta voidaan selittää rakennuspalikkametaforan avulla. Jos kaksi henkilöä yrittävät rakentaa tornia, mutta he laittavat palikoita eri pinoihin, ei rakennelmasta synny yhtenäistä. Sen sijaan, kun henkilöt tekevät yhteistyötä ja vuorotellen laittavat palikoita yhteen pinoon, muodostuu näistä palikoista yhtenäinen torni. Palikat voidaan tässä vertauskuvassa nähdä vuorovaikutuksen aloitteina ja vastauksina, ja torni jaettuna vuorovaikutushetkenä. Positiivisessa vuorovaikutuksessa on siis merkittävää paitsi aloitteiden ja vastausten määrä, myös se, ketkä aloitteita tekevät ja ketkä niihin vastaavat.

Positiiviset vuorovaikutusteot näkyivät eri tavoin kahden tutkimamme perheen terapiaistunnoissa. Vaikka kummankin perheen istunnoissa ilmeni sekä positiivisia aloitteita että vastauksia, perheen A istunnoissa jaetut positiiviset vuorovaikutushetket muodostuivat usein vain terapeuttien välille. Perheen A istunnoissa perheensisäisessä vuorovaikutuksessa ilmeni vähemmän sekä verbaalisia että nonverbaalisia positiivisen vuorovaikutuksen keinoja kuin perheessä B. Myös suhteessa terapeutteihin perheessä A perheenjäsenten positiivisten vuorovaikutuskeinojen käyttö oli vähäisempää. Perheen B istunnoissa positiivinen vuorovaikutus jatkui vastavuoroisesti aloitteiden jälkeen, joita tekivät sekä terapeutit että perheenjäsenet. Perheen B istunnoissa terapeutit ja perheenjäsenet osallistuivat yhdessä positiivisen vuorovaikutuksen rakentamiseen ja huumori näyttäytyi koko terapeutin systeemin jaettuna positiivisen vuorovaikutuksen keinona. Verrattaessa perheen A ja B istuntoja merkittävimmäksi eroksi nousivat jaetut positiiviset vuorovaikutushetket terapeuttisessa systeemissä. Näiden tulosten pohjalta näyttää siltä, että positiivinen vuorovaikutus vaatii rakentukseen vastavuoroisuutta terapeutin systeemin jäsenten välillä. Toisaalta myös

terapeuttien välillä tapahtuva positiivinen vuorovaikutus voi mallintaa perheenjäsenille myönteistä tapaa olla vuorovaikutuksessa toistensa kanssa, minkä perheenjäsenet voivat terapiaistuntojen ulkopuolella sisäistää osaksi päivittäistä vuorovaikutustaan.

Tarkastelemiemme perheiden perheensisäinen vuorovaikutus vaikutti siihen, millaisia rooleja terapeuteille syntyi terapeuttisen systeemin vuorovaikutuksessa, ja toisaalta millaisia merkityksiä terapeuttien vuorovaikutusteot saivat terapiaistunnoissa. Tarkastelemissamme istunnoissa terapeutit näyttäytyivät positiivisen vuorovaikutuksen luojina, välittäjinä ja ylläpitäjinä, perheenjäsenten osallistajina, äänten esiin tuojina ja vuorovaikutuksen turvaajina sekä mallintajina ja ohjaajina. Perheen A istunnoissa terapeutit olivat aktiivisia positiivisen vuorovaikutuksen rakentajia, ja heillä oli selkeästi perheenjäseniä suurempi rooli positiivisten vuorovaikutusaloitteiden tekemisessä. Perheen B istunnoissa terapeutit olivat tasavertaisemmassa asemassa perheenjäsenten kanssa positiivisen vuorovaikutuksen rakentamisessa, eivätkä terapeuttien erityiset roolit nousseet yhtä vahvasti esiin kuin perheessä A. Näyttääkin siltä, että kun perheensisäinen positiivinen vuorovaikutus on vähäistä, terapeuttien erilaiset roolit positiivisen vuorovaikutuksen rakentamisessa korostuvat. Huomionarvoista kuitenkin on, että perheterapiassa terapeuteilla on ammattiroolinsa puolesta aina perheenjäsenistä poikkeava rooli vuorovaikutuksessa. Kuten Haarakangas (2008) on todennut, terapeutin vastuulla on tilanteen turvallisuudesta, dialogisuudesta ja moniäänisyydestä huolehtiminen.

Huumori ja yhteinen tekeminen, kuten pelaaminen, näytti tarkastelemissamme istunnoissa tukevan leikillisyyttä kummankin perheen vuorovaikutuksessa; terapeuttien käyttämät työkalut, jotka osallistivat koko perhettä, sisälsivät huumorin ja leikin elementtejä. Tämä havainto tukee Minuchinin (2006) haastattelussaan kuvaamaa käsitystä leikillisyydestä terapian vuorovaikutuksessa eri ikäisten kanssa. Etenkin perheen B istunnoissa huumori toimi yhteisen pelaamisen ohella merkittävänä leikillisyyden muotona kaikissa tarkastelemissamme istunnoissa, ja muodosti näin yhteisen kielen perheen aikuisten, lasten ja terapeuttien välille. Lasten iät huomioitiin vuorovaikutuksessa; huumorin aiheet nousivat perheen lasten arkitodellisuudesta. Esimerkiksi otteessa 8 isä vitsailee Pyrylle energiajuomaa juoneesta dinosauruksesta, mikä selkeästi on tyypillisempi osa 13-vuotiaan pojan maailmaa kuin isän. Onkin luontevaa, että lapsen kasvaessa myös leikillisuus muuttaa muotoaan kauemmas konkreettisesta leikistä kohti abstraktimpaa vuorovaikutusta. Perheen B istuntojen vuorovaikutuksessa huumori oli osittain ironista ja kiusoittelevaa, jolloin verbaaliset ja nonverbaaliset vuorovaikutuskeinot saattoivat olla hetkellisesti ristiriidassa keskenään. Tilanteissa vallitseva vuorovaikutusilmapiiri oli kuitenkin positiivinen, jolloin kiusoittelevakin huumori näytti tukevan positiivisen vuorovaikutuksen pysymistä yllä ja jatkumista tilanteissa. Perheenjäsenet tulkitsivat toistensa huumorialoitteet positiivisiksi ja lähtivät niihin mukaan, jolloin huumori sai aikaan jaettua positiivista vuorovaikutusta perheenjäsenten välille. Terapeutit myös tukivat omalla toiminnallaan

huumorin käyttöä perheen istunnoissa. Näissä istunnoissa juuri huumori tekee erityisen näkyväksi vuorovaikutuksen kontekstuaalisen luonteen sekä sen emotionaalisen ilmapiirin merkityksen, missä aloitteita tehdään.

Perheen A istunnoissa leikillisuus näkyi yhteisessä tekemisessä, kuten pelaamisessa. Perheen B istuntojen vuorovaikutuksesta poiketen perheen A istunnoissa leikillisuus näyttäytyi terapeuttilähtöisenä ja ilmeni usein terapeuttien välisessä vuorovaikutuksessa esimerkiksi kiusoitteluna. Perheen A istuntojen vuorovaikutuksessa terapeutit toivat leikillisyyttä asettumalla lapsen tasolle sekä verbaalisesti että nonverbaalisesti. Miroa osallistettiin vuorovaikutukseen eri tavoin kuin tämän vanhempia, vaikka istuntojen aiheet olivat vakavia. Esimerkiksi otteessa 7 leikillisuus ilmenee T1:n tavassa onnitella Miroa onnistuneista suorituksista, mikä ei ole leikkiä, muttei toisaalta saisi samoja merkityksiä aikuisten välisessä vuorovaikutuksessa. Kummankin perheen istunnoissa terapeutit toivat leikillisyyttä vuorovaikutukseen myös nonverbaalisin keinoin. Etenkin T2:n lasten kanssa käyttämä kieli oli ilmeikästä ja artikulaatio selkeää. Vaikka Sori (2006) on esittänyt lasten osallistamisen terapiaan olevan yksi perheterapian haasteista, näyttää siltä, että aineistossamme terapeutit onnistuivat integroimaan lapsia vuorovaikutukseen leikillisyyden kautta.

Positiivisen vuorovaikutuksen käsitteen kautta on mahdollista lähestyä ajatusta hyvästä vanhemmuudesta. Tapio ja kollegat (2010) painottavat jäsenyyksessään lapsen ja vanhemman välisestä vuorovaikutussuhteesta nonverbaalisen vuorovaikutuksen merkitystä. Kun vanhemman tapa olla vuorovaikutuksessa lapsen kanssa on sensitiivinen ja responsiivinen, vanhempi saa lapsen katsekontaktin, he jakavat vastavuoroisia hymyjä ja vanhempi huomioi lapsen aloitteita leikissä (Tapio ym., 2010). Tämä vuorovaikutustyyli näyttää sisältävän paljon etenkin nonverbaalisia positiivisen vuorovaikutuksen elementtejä, kun taas esimerkiksi passiivinen vuorovaikutustyyli lapsen ja vanhemman välillä on ilmeetöntä ja tunneilmaisuiltaan latteaa. Tässä vuorovaikutustyyliässä vanhempi myös jättää useammin huomiotta lapsen tekemät aloitteet. Nämä kaksi vuorovaikutustapaa ovat jossain määrin edustettuina myös tarkastelemissamme perheissä, etenkin nonverbaalisen vuorovaikutuksen suhteen. Huomionarvoista kuitenkin on, että molempien tutkimusperheiden istunnoissa esiintyi paljon hetkiä, joissa vuorovaikutus sisälsi positiivisia aloitteita ja vastauksia. Positiivisen vuorovaikutuksen käsitteen kannalta ei ole olennaista, millä tavoin perheiden vanhemmuutta tai tapaa olla vuorovaikutuksessa voidaan jaotella ja arvottaa. Sen sijaan käsite avaa mahdollisuuden tarkastella minkä tahansa perheen vuorovaikutusta yksittäisinä positiivisina vuorovaikutustekoina ja hyvinä vuorovaikutushetkinä perhesysteemissä. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna positiivinen vuorovaikutus voi ilmentää hyvään vanhemmuuteen kuuluvia vuorovaikutustekoja vuorovaikutustyyliltään erilaisilla vanhemmilla.

Vuorovaikutustyylien tavoin vanhemmuustyylit nähdään erilaiset tilanteet ylittävinä vanhempien suhteellisen pysyvinä tapoina olla vuorovaikutuksessa lastensa kanssa. Vanhemmuustyylin on nähty vaikuttavan lapsen ja vanhemman väliseen emotionaaliseen ilmapiiriin, jonka ollessa myönteinen lapsi on avoimempi myös vanhempien käyttämille kasvatuskäytännöille (Darling & Steinberg, 1993). Tällaisen myönteisen ilmapiirin rakentumista ei kuitenkaan ole tarkemmin kuvattu. Tässä tutkimuksessa esiin nousseissa jaetuissa positiivisissa vuorovaikutushetkissä ilmapiiri osallistujien välillä oli myönteinen, ja se rakentui ja pysyi yllä positiivisten vuorovaikutuskeinojen kautta. Tällaisten jaettujen positiivisten vuorovaikutushetkien ja lapsen ja vanhemman välisen emotionaalisen ilmapiirin yhteyttä voidaankin pohtia toistojen kautta. Esimerkiksi vanhemman käyttäessä johdonmukaisesti positiivisia vuorovaikutuskeinoja lapsensa kanssa, voidaan ajatella tästä muodostuvan toistuva tapa toimia vuorovaikutustilanteissa, mikä vaikuttaa lapsen ja vanhemman väliseen emotionaaliseen ilmapiiriin. Aineistossamme perheen B istunnoissa ilmapiiri oli usein myönteinen riippumatta siitä, mikä oli keskustelun aihe. Esimerkiksi tilanteissa, joissa keskusteltiin ongelmasta, myönteinen ilmapiiri näytti liittyvän nimenomaan perheenjäsenten välisiin myönteisiin asenteisiin toisiaan kohtaan. Otteessa 6 perhe B tekee yhdessä satuttamattomuussopimusta, jonka tarkoituksena on vähentää lasten välistä fyysistä ja henkistä väkivaltaa. Vaikka sopimuksen aihe on vakava, ote sisältää paljon leikkittelyä, jaettuja katseita ja hymyjä sekä huumoria. Perheenjäsenet luovat ja pitävät jatkuvasti yllä positiivista ilmapiiriä välillään viestittämällä verbaalisesti ja nonverbaalisesti toisilleen hyväksyntää, arvostusta ja lämpöä.

Vanhemmuustyylit on tutkimuksen valossa nähty suhteellisen pysyvinä tapoina reagoida lapsen käyttäytymiseen, eikä esimerkiksi lapsen toiminnalla tai ominaisuuksilla ole havaittu olevan niihin vaikutusta (Aunola, 2005; Aunola & Nurmi, 2004). Lisäksi niihin vaikuttavat ylisukupolviset, omilta vanhemmilta perityt tavat olla vuorovaikutuksessa lapsen kanssa. Byng-Hall (1995) on tarkastellut tällaista ylisukupolvisuutta kiintymyssuhdeteoriaan pohjaavassa käsikirjoitusteoriassaan, jonka mukaan lapsi havainnoi ja omaksuu väistämättä vanhempiensa toimintaa ja vuorovaikutusmalleja paitsi vanhemmuuden, myös puolisona toimimisen näkökulmasta. Osa lapsuuden perheessä opituista toimintamalleista siirtyy aikuisuudessa omaan perhe-elämään, ja osa hylätään. Oman vanhemman käyttäytymiseen identifioidutaan usein automaattisesti, jolloin lapsuudessa opittujen vanhemmuustyyliden toistaminen tapahtuu ainakin jossain määrin tietoisuuden ulkopuolella (Byng-Hall, 1995). Myös Ijäksen (2005) mukaan vanhemman voi olla halustaan huolimatta vaikeaa löytää tai toteuttaa vaihtoehtoisia toimintatapoja omasta lapsuudesta opittujen mallien sijaan. Salo kysyykin väitöskirjassaan (2011), onko terapian keinoin mahdollista vaikuttaa vanhemman kasvatustyyliin, ja missä määrin vanhempia voitaisiin auttaa toimimaan tilanteissa toisin. Byng-Hallin (1995) teoriaan sisältyy kaikesta huolimatta myös positiivinen, muutosmahdollisuutta

esiintuva näkökulma. Lapsuudessa opittuja toimintamalleja voidaan aikuisuuden perheessä muuttaa, tai toteuttaa joko tietoisesti tai automaattisesti. Tällaista lojaalisuutta edellistä sukupolvea kohtaan kutsutaan toistavaksi käsikirjoitukseksi, kun taas tietoista yritystä toimia toisin kuin lapsuudenperheessä kutsutaan korjaavaksi käsikirjoitukseksi. Nämä toistavan ja korjaavan käsikirjoituksen käsitteet luovat pohjaa ajatukselle, että opittujen toimintamallien tiedostamisen kautta vanhemmilla olisi myös vaikutusmahdollisuuksia koskien vanhemmuuttaan. Byng-Hallin (1995) mukaan perheessä vallitsevia toimintatapoja on mahdollista muuttaa terapiatyöskentelyn avulla tulemalla tietoiseksi näistä sukupolvien yli periytyvistä toimintamalleista. Tästä näkökulmasta voidaan pohtia, millainen muutosmahdollisuus lapsen ja vanhemman väliseen positiiviseen vuorovaikutukseen liittyy, ja kuinka tietoiseksi on mahdollista tulla esimerkiksi vuorovaikutuksen nonverbaalisista osasista.

Siinä missä vanhemmuutta käsittelevät teoriat suuntaavat katseensa vanhempaan, positiivisen vuorovaikutuksen käsite kattaa tilannesidonnaisesti vuorovaikutukseen osallistuvat henkilöt. Jaettujen positiivisten vuorovaikutushetkien syntymiseksi tarvitaan useamman henkilön positiivisia vuorovaikutusaloitteita ja vastauksia, eikä kukaan voi yksinään ylläpitää positiivista jaettua vuorovaikutushetkeä. Samaan aikaan kaikilla on mahdollisuus osallistumalla positiivisen vuorovaikutuksen rakentamiseen luoda jaettua myönteistä ilmapiiriä. Näkökulmana positiivinen vuorovaikutus siis vastuuttaa sekä terapeutteja ja vanhempia että lapsia rakentamaan positiivista vuorovaikutusta, jolloin vastuu vuorovaikutuksesta jakautuu tasaisemmin osallistujien välillä. Vanhemmuus- ja vuorovaikutustyyliin liittyy vanhemman leimaamisen riski. Vanhemmuuteen herkästi liittyvien syyllisyyden tunteiden vuoksi on hankalaa löytää sellaisia tapoja keskustella vanhemmuudesta, jotka eivät vaikeuttaisi avun vastaanottamista (Salo, 2011). Kun näkökulman siirtää hyvästä tai huonosta vanhemmuudesta toimiviin tai toimimattomiin vuorovaikutustekoihin, on mahdollista vahvistaa vanhemman toimijuutta ja löytää toivon näkökulma. Perheterapian tavoite toimivan tukemisesta tulee näkyväksi positiivisen vuorovaikutuksen käsitteen kautta kysymyksenä siitä, miten vuorovaikutuksessa olevaa hyvää voidaan terapian avulla tukea ja vahvistaa.

4.1. Tutkimuksen laadun arviointi

Tämä tutkimus tuottaa käytäntöön sovellettavaa tietoa positiivisesta vuorovaikutuksesta ja sen rakentamisesta perheiden kanssa työskenteleville ammattilaisille. Tutkimuksessamme olemme lähestyneet perheiden vuorovaikutuksen ongelmia ja lapsen käytöshäiriötä positiivisesta, ei-

sairauslähtöisestä näkökulmasta. Terapeuttisessa systeemissä tapahtuvan vuorovaikutuksen mikroanalyttinen tarkastelu pienellä otoskoollla ja tarkalla menetelmällä on mahdollistanut vuorovaikutuksen ilmiöiden monipuolisen tavoittamisen. Perheen vuorovaikutuksen tarkastelu perheenjäsenille asetetuista diagnooseista riippumatta vähentää tutkimuksen häiriökeskeisyyttä, normalisoi lapsen ja perheen oireilua sekä mahdollistaa tulosten yleistettävyyden koskemaan perheiden vuorovaikutusta yleisellä tasolla. Tällaista mikroanalyttista vuorovaikutustutkimusta on perheterapiakontekstissa tehty toistaiseksi vähän. Tutkimamme istunnot toteutettiin perheiden kotona, mikä mahdollisti perheiden vuorovaikutuksen tarkastelun heille tutussa ympäristössä. Oletuksemme oli, että kotona perheenjäsenet voivat olla vuorovaikutuksessa luontevammin heille turvallisessa tilassa. Tarkastelumme kohdistui kaikkiin terapeuttisen systeemin jäseniin ikään, sukupuoleen tai asemaan katsomatta, mikä osoitti, että kaikilla sen jäsenillä on samaan aikaan mahdollisuus ja vastuu rakentaa sekä ylläpitää positiivista vuorovaikutusta. Tämän tutkimuksen yksi vahvuus on positiivisen vuorovaikutuksen käsitteen määrittely. Käsitteen kautta vuorovaikutus näyttäytyy pieninä käytännön vuorovaikutustekoina, joihin on mahdollista vaikuttaa. Tämä tuo positiivisemmän näkökulman myös aiempaan tietoon vanhemmuus- ja vuorovaikutustyyleistä, jotka on nähty suhteellisen pysyvinä vuorovaikutustapoina.

Tutkijoina meitä ovat aineiston analysoinnissa väistämättä ohjanneet sekä oma kokemusmaailmamme että se ympäröivä sosiaalinen todellisuus, jossa elämme. Vuorovaikutus on ilmiönä aina sidoksissa siihen kontekstiin, jossa se tapahtuu, jolloin vuorovaikutusta havainnoidaan ja tulkitaan aina jossain määrin subjektiivisesti. Läpi tutkimuksen olemme kuitenkin pyrkineet huomioimaan ja minimoimaan tämän vaikutuksen tulella tietoiseksi omien tulkintojemme rajallisuudesta, sekä pohtimalla ja reflektoidulla tutkimiemme hetkien mahdollisia tulkintoja ääneen. Koska vuorovaikutus on laaja ilmiö, tässä tutkimuksessa emme syventyneet yksittäisten asioiden tutkimiseen tarkemmin, vaan tarkastelimme vuorovaikutusta kokonaisuutena. Kuitenkin vertaillessamme kahta otokseemme kuuluvaa perhettä, olemme pyrkineet ottamaan huomioon perheiden positiivisen vuorovaikutuksen suhteellisuuden. Suhteellisesti neutraalimmat vuorovaikutusteot näyttäytyivät helpommin myönteisessä valossa, kun niitä ilmeni perheen vuorovaikutuksessa vähän.

Keskusteluanalyttisen tutkimuksen metodin periaatteisiin nähden positiivisen vuorovaikutuksen käsitteemme voi näyttäytyä ongelmallisena. Keskusteluanalyttisessä tutkimuksessa ilmiöitä ei perinteisesti ole arvolautettu, vaan pyritty kuvaamaan niin kuin ne havaitaan. Positiivisen vuorovaikutuksen käsitteemme on jossain määrin arvolautautunut, sillä se sisältää vertailua. On mahdollista, että tapamme lähestyä perheiden vuorovaikutusta vertailevasti asettaa tutkimamme terapiaprosessit eriarvoiseen asemaan. Lähtökohtaisesti olemme tutkimuksessamme

kuitenkin halunneet painottaa, miten jokaisesta perheestä löytyy myös voimavaroja ja positiivisia vuorovaikutusaloitteita.

Tämä tutkimus tuo lisätietoa vanhemman ja lapsen välisestä myönteisestä vuorovaikutuksesta ja perheterapiassa tapahtuvasta positiivisesta vuorovaikutuksesta. Positiivisen vuorovaikutuksen keinojen avulla perheterapeutit voivat toiminnallaan terapiassa rakentaa positiivista vuorovaikutusta perheenjäsenten ja koko terapeuttisen systeemin välille. Positiivista vuorovaikutusta on tärkeää tutkia, jotta sitä voidaan käytännön terapiatyössä vahvistaa ja tukea. Jatkotutkimuksen kannalta mielenkiintoista olisi tarkastella positiivisen vuorovaikutuksen määrän ja laadun suhdetta perheterapian tuloksellisuuteen ja toisaalta lapsen osallisuuteen terapiaistunnoissa. Vaikka pahoinvointiin ja sairauteen vaikuttavien tekijöiden tutkiminen on tärkeää, yhtä tärkeää on tutkia sitä, mitkä tekijät edistävät ja ylläpitävät hyvinvointia. Tutkimuksellamme haluamme nostaa esiin perheissä olemassa olevia voimavaroja ja vahvuuksia, ja kannustaa tukemaan ja huomioimaan näitä sekä kenttätyössä että tutkimuksessa.

LÄHTEET

- Aaltonen, J. (2006). Perheterapia psykoterapian muotona. *Duodecim*, 122(6), 724-31.
- Aaltonen, J., & Piha, J. (2016). Perheterapia. Teoksessa K., Kumpulainen, E., Aronen, H., Ebeling, E., Laukkanen, M., Marttunen, K., Puura, & A., Sourander (toim.), *Lastenpsykiatria ja Nuorisopsykiatria*, (s. 603-612). Helsinki: Duodecim.
- American psychiatric association (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders, DSM-V*. (5. painos). Arlington, VA: APA.
- Aronen, E., & Lindberg, N. (2016). Lasten ja nuorten käytöshäiriöt. Teoksessa K., Kumpulainen, E., Aronen, H., Ebeling, E., Laukkanen, M., Marttunen, K., Puura, & A., Sourander (toim.), *Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria*, (s. 254-263) Helsinki: Duodecim.
- Aronen, E., (2016). Lasten häiriökäyttäytyminen. *Duodecim*, 132(10), 961-966.
- Aunola, K. (2005). Kasvatus ja vanhemmuus: Tutkimuksen traditiot ja haasteet. *Psykologia*, 4, 356-369.
- Aunola, K., & Nurmi, J-E. (2004). Maternal Affection Moderates the Impact of Psychological Control on a Child's Mathematical Performance. *Developmental Psychology*, 40(6), 965-978.
- Baumrind, D. (1989). Rearing competent children. Teoksessa W., Damon (toim.), *Child Development Today and Tomorrow* (s. 349-378). San Francisco: Jossey-Bass.
- Bowlby, J. (1940). The influence of Early Environment in the Development of Neurosis and Neurotic Character. *International Journal of Psychoanalysis*, 21: 1-25.
- Buitelaar J., Smeets, K., Herpers, P., Scheepers, F., Glennon, J., & Rommelse, N. (2012). Conduct Disorders. *Child Adolesc Psychiatry*, 22(1): 49–54.
- Byng-Hall, J. (1995). *Rewriting Family Scripts: Improvisation and Systems Change*. New York: The Guilford Press.
- Carr, A. (1998). Michael White's Narrative Therapy. *Contemporary Family Therapy*, 20(4):485-503.
- Darling, N., & Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin* 113, 487-496.
- Freeman, J., Epston, D., & Lobovits, D. (1997). Playful Communication in Family Therapy. Teoksessa J., Freeman, D., Epston, & D., Lobovits (toim.), *Playful Approaches to Serious Problems: Narrative Therapy with Children and Their Families*, (s. 3-33). London: W. W, Norton
- Goldenberg, I., & Goldenberg, H. (2013). *Family therapy. An overview* (8. painos). Pacific Grove, CA: Thomson Wadsworth Publishing.
- Gurman, A.S., & Kniskern, D.P. (1991). *Handbook of Family Therapy* (2. painos.) New York, NY: Brunner/Mazel.
- Haarakangas, K. (2008). Parantava puhe: Dialogisuus ihmissuhteissa, mielenterveystyössä ja psykiatrisessa hoidossa. Nastola: Magentum.
- Haarakangas, K. (2009). Läsnaoleva oleminen, kuulluksi tuleminen ja tasa-arvoisuus perheterapiassa. Teoksessa R. Soisalo (toim.), *Mitä meille tapahtuu: perheen arjessa, perheterapeutteina, perheterapiassa: Kolmas suomalainen perheterapiakongressi Jyväskylässä 19.- 21.3.2009*. (s. 22-31). Turku: Painosalama.
- Haddington, P., & Kääntä, L. (2011). Johdanto multimodaaliseen vuorovaikutukseen. Teoksessa P., Haddington, & L., Kääntä (toim.), *Kieli, keho ja vuorovaikutus: Multimodaalinen näkökulma sosiaaliseen toimintaan*. (s. 11-45). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ijäs, K. (2005). *Sukupuusi. Avain oman elämän ja perheen ymmärtämiseen*. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Laitila, A. (2017). Research plan: Family-centred Treatment and Systematic Feedback in the Prevention of Social Exclusion for Children Diagnosed with Conduct and Oppositional Defiant Disorders.
- Leiman, A-M. (2008). Käytöshäiriö - Levottomuuteen kätkeytyvän kivun ymmärtäminen

- hoidollisin keinoin. Teoksessa M., Schulman, M., Kalland, A-M, Leiman, & P., Siltala (toim.), *Lastenpsykoterapia ja sen vuorovaikutukselliset ulottuvuudet*. (s. 185-197). Helsinki: Therapie-säätiö.
- Leinonen, J. 2004. Vanhemmuus lapsen kasvuympäristön osana. *Psykologia*, 39 (3), 176-195.
- Lindholm, C., Stevanovic, M., & Peräkylä, A. (2016) Johdanto. Teoksessa M., Stevanovic, & C., Lindholm (toim.), *Keskustelunanalyysi - Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*, (s. 9-30). Tampere: Vastapaino.
- Lobatto, W. (2002). Talking to children about family therapy: a qualitative research study. *Journal of Family Therapy*, 24, 330-343.
- Maccoby, E. E., & Martin, J. A. (1983). Socialization in the Context of the Family: Parent-Child Interaction. Teoksessa P. H., Mussen, & E. M., Hetherington (toim.), *Handbook of Child Psychology*, 4. Socialization, personality and social development, 4. painos (s. 1-101) New York: Wiley.
- O'Reilly, M., & Parker, N. (2014). "She needs a smack in the gob": negotiating what is appropriate talk in front of children in family therapy. *Journal of Family Therapy*, 36: 287-307.
- O'Reilly, M., & Parker, N. (2013). You Can Take a Horse to Water But You Can't Make it Drink': Exploring Children's Engagement and Resistance in Family Therapy. *Contemporary Family Therapy* 35:491-507.
- Peräkylä, A., & Stevanovic, M. (2016). Kehollinen läsnäolo. Teoksessa M., Stevanovic, & C., Lindholm (toim.), *Keskustelunanalyysi - Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*, (s. 32-46). Tampere: Vastapaino.
- Pojjula, S. (2018). *Resilienssi: Muutosten kohtaamisen taito*. Helsinki: Kirjapaja.
- Pulkkinen, L. (1994). Millaista lastenkasvatusta nykytutkimus suosittelee? Teoksessa J., Virkki (toim.), *Ydinperheestä yksilöllistyviin perheisiin*. (s. 26-45). Helsinki: WSOY.
- Raevaara, L. (2016). Toimintajaksojen rakenteet. Teoksessa M., Stevanovic., & C., Lindholm (toim.), *Keskustelunanalyysi - Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*. (s. 141-161). Tampere: Vastapaino.
- Sinkkonen, J. (2004). Kiintymyssuhdeteoria – tutkimuslöydöksistä käytännön sovelluksiin. *Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim*, 120(15):18, 66-73.
- Sori, C., F. (2006). Reflections on Children in Family Therapy. An Interview with Salvador Minuchin. Teoksessa C. F., Sori (toim.), *Engaging Children in Family Therapy. Creative Approaches to Integrating Theory and Research in Clinical Practice*. (s. 21-35). Routledge.
- Stith, S. M., Rosen, K. H., Mc Collum, E. H., Coleman, J. U., & Herman, S. A. (1996). The Voices of Children: Preadolescent Children's Experiences in Family Therapy. Virginia Tech. *Journal of Marital and Family Therapy*, 22(1) 69-86.
- Suvisaari, J., & Manninen, M. (2009). Käytöshäiriön ennusteeseen vaikutetaan parhaiten puuttamalla varhain. *Suomen Lääkärilehti*, 27-32(64): 2459-2464.
- Tapio, N., Seppänen, P., Hyppönen, T., Janhunen, T., Prusila, L., Salo, S., Toivanen, R., & Vilen, M. (2010). Parisuhde ja vanhemmuus. Teoksessa M., Vilen, P., Seppänen, N., Tapio, & R., Toivanen (toim.), *Kohtaamisia lapsiperheissä: menetelmiä perhetyöhön*. Kirjapaja, Helsinki.
- Vuori, M., Tuulio-Henriksson, A., Nissinen, H., & Autti-Rämö, I. (2015). Psykososiaaliset perheinterventiot lapsen aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriön sekä uhmakkuus- ja käytöshäiriöiden hoidossa. *Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim*, 131(17):156 1-8.
- Walsh, F. (1996). The Concept of Family Resilience: Crisis and Challenge. *Family Process*, 35(3), 261-281.

LIITTEET

Litterointimerkit

.	laskeva intonaatio sanan lopussa
?	nouseva intonaatio sanan lopussa
<u>mitä</u>	sanan, äänteen tai tavun painotus
>mitä<	nopeutettu puheen jakso
<mitä>	hidastettu puheen jakso
°mitä°	ympäristöä hiljaisempi puheenjakso
MITÄ	ympäristö voimakkaampi puheenjakso
[ ]	päällekkäisen puheen tai toiminnon alku ja loppu
=	tauotta jatkunut puheen jakso
(.)	tauko, noin sekunti tai alle
(2)	yli sekunnin mittainen tauko; pituus ilmoitettu sekunneissa
.hhh	sisäänhengitys
hhh	uloshengitys
.mitä	(piste sanan edessä) sana lausuttu sisään hengittäen
mi-	kesken jäänyt sana
(-)	epäselvästi kuultu sana
(mitä)	epäselvästi kuultu, mahdollinen tulkinta suluissa
(--)	epäselvästi kuultu puheen jakso
((katsoo))	litteroijan omat kommentit tai selitykset tilanteesta
@mitä@	äänen laadun muutos
mi(h)tä(h)	naurettu puheen jakso
heh heh	naurua
£mitä£	hymyillen lausuttu puheen jakso
#mitä#	nariseva ääni
*	sanojen hakemista (äyäyäy)